

לכבוד מי? לשאלת הצדקתם של מדי המשפט

אייל כתבן* ובוועז שנור**

- א. מבוא
- ב. מדי משפט: מגוון רציונלים
1. מדי משפט כאמצעי ליצירת כבוד טקסי והדרת כבוד
  2. מסורת וסנטימנט היסטורי
  3. מדי משפט כיוצרים או מטשטשים זהויות וככלי מרחיק או מקרב ומאחד
- 3.1 האחידות והלכידות הפנימית
- 3.2 מדי המשפט כאמצעי להסתרת האני הפרטי (מודל הכניסה לתפקיד)
- 3.3 מדי משפט כיוצרים הבחנה בין עורכי דין מייצגים (ליטיגטורים) לבין עורכי דין אחרים
- 3.4 מדי משפט כמקילים על זיהוי
4. מדי המשפט כמסמלים את חובות המקצוע
- ג. מחקר היסטורי: עד עצם היום הזה
1. ימי המנדט: בין בריטים לילידים תחת זקן השופטים
  2. הקמת המדינה: המשכיות או התחלה חדשה?
  3. שנות הששים ואילך: לכבוד מי?
  4. בין גברים לנשים: אותה גברת בשינוי אדרת?
  5. חום יולי אוגוסט: האקלים הישראלי ומדי המשפט
  6. היסטוריה – סיכום ביניים
- ד. מחקר אמפירי
1. שיטה
- 1.1 מחקר השופטים

---

* פרופ' אייל כתבן, תלמיד מחקר, אוניברסיטת בר-אילן; פרופ' חבר, ראש המכון לחקר הפרופסיות, המרכז האקדמי פרס.

** ד"ר בועז שנור, מרצה בכיר, המרכז האקדמי שערי מדע ומשפט. תודה לעוזרי המחקר ולעוזרות המחקר המסורים: מיטל אהרן, נתי גבאי, דוד מוצפי-הלר, אלה שדה. תודה מיוחדת לד"ר אליה אתקין. תודתנו למערכת כתב-העת, לעו"ד אלון רודס, לעורך הלשון ולקורא האנונימי.

- 1.2 מחקר השופטים בדימוס
  - 1.3 מחקר עורכי הדין
  - 1.4 מחקר סטודנטים שהם לקוחות
  - 1.5 מבקרים בבתי המשפט
  2. תוצאות
  - 2.1 עמדות לגבי מדי המשפט והגלימות לעורכי הדין
  - 2.2 הערכים והמטרות שמייצגים מדי המשפט והגלימות
  - 2.3 גלימות כתזכורת אתית
- ה. סיכום

א. מבוא

החובה ללבוש מדי משפט נקבעה בחוק לשכת עורכי הדין,¹ בכללי האתיקה,² ובכללים ייעודיים בעניין מדי משפט.³ כבר כמה עשורים מעוררים מדי המשפט מחלוקות בין המצדדים בשימורם ואפילו הרחבת החובה ללבושם (קרי, עטיית גלימות גם בבית משפט השלום), ובין המבקשים לצמצם את השימוש בהם, עד כדי ביטולם. דיונים אלו מתקיימים לא פעם על בסיס הנחות יסוד, אינטואיציות ואפילו טעם אישי, שאינם בהכרח משקפים מציאות אובייקטיבית. במאמר זה

¹ ס' 109(7) לחוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961.

² כלל 32(ב) לכללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית), התשמ"ו-1986.

³ כללים 1-4 לכללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט), התשס"ו-2005, קובעים מהם מדי עורכי הדין ואת סדרי לבישתם. מפאת חשיבותם של הכללים נביאם כאן במלואם:

1. "מדי משפט של עורכי דין"

מדי משפט של עורכי דין הם: חולצה לבנה בעלת צווארון ושרוולים ארוכים או קצרים, עניבה, מכנסיים ומקטורן, כולם בצבע שחור או כחול כהה, ונעליים סגורות כהות.

2. מדי משפט של עורכות דין

מדי משפט של עורכות דין הם: חולצה לבנה בעלת צווארון ושרוולים ארוכים או קצרים, מכנסיים או חצאית בצבע שחור או כחול כהה ומקטורן בצבע שחור או כחול כהה, או שמלה שחורה עם שרוולים ארוכים או קצרים וצווארון לבן, ונעליים כהות.

3. חובת לבישת גלימה

נוסף על האמור בסעיפים 1 ו-2 כוללים מדי משפט בבית המשפט העליון, בבית משפט מחוזי, בבית הדין הארצי לעבודה ובבית משפט מיוחד, גם גלימה שחורה שדוגמתה מצויה בבית הלשכה בירושלים.

4. פטור מלבישת מקטורן

בתקופה שמיום 1 באפריל עד יום 30 בנובמבר של כל שנה, ניתן שלא ללבוש מקטורן.

אנו מבקשים לתרום לדיון המתמשך בעניין מדי המשפט, ולהעשיר את הבסיס העובדתי והרעיוני בסוגיית מדי המשפט – רציותם, הצדקתם או שלילתם. כל זאת באמצעות כמה מתודולוגיות מחקריות:

הראשונה, סקירה מפורטת של הפסיקה והספרות בתחום, במטרה להציג את הטעמים השונים אשר עשויים לשמש בסיס רעיוני להצדקת החובה ללבוש מדי משפט או לשלילתה. את הטעמים הללו ננסה לבחון בפרק המחקר ההיסטורי ובפרק האמפירי שבעקבותיו.

השנייה, היסטורית – ניסיון להתחקות אחר שורשי ההוראה על מדי משפט בארץ-ישראל המנדטורית ובחינת ההתפתחויות שחלו בהקשר זה ברבות השנים. זאת כדי לנסות ולהבין את הרציונלים המקוריים של חובת מדי המשפט, אשר אפשר ושועתקו לימי המדינה, אך מקורם נשכח – ונשאלת שאלה בדבר תקפותם ורציותם. כפי שנראה בהמשך, בחינה היסטורית של מדי המשפט והתפתחותם מלמדת כי במקורם מדי המשפט נועדו לשרת את כבודה של מערכת השיפוט המנדטורית (ובעיקר של השופטים הבריטיים),⁴ אך בהמשך הם נוכסו על ידי עורכי הדין, כמחזקים את כבודם כקבוצה פרופסיונלית, ועל רקע זה יש לבחון את שאלת הצדקתם. לבחינה ההיסטורית חשיבות מיוחדת על רקע הטיעון ההיסטורי-מסורתי, שלפיו גם אם למדי המשפט אין כיום תפקיד של ממש, הרי שיש להם חשיבות בשימור מורשתם. כדי לבחון טיעון זה יש לברר מהי אותה מורשת היסטורית שהביאה לחובת מדי המשפט כפי שהיא קיימת כיום, ורק אז להחליט אם לשמרה.

השלישית, אמפירית – שורת סקרים בקרב שופטים, עורכי דין והציבור הרחב אשר עוסקים הן בערכים שמדי המשפט מייצגים, והן ביחס כלפיהם; במסגרת זו נכללים גם ממצאי מחקר אמפירי-התנהגותי-אתי שעסק בשאלה אם הגלימה, באופן מיוחד, מסייעת לשמירה על אידיאלים אתיים בקרב עורכי הדין (כלומר, האם האטיקט מתורגם לכדי אתיקה, ומכאן עשוי לשמש הצדקה נוספת להרחבת חובה זו?) סקרים אלו ישמשו בסיס נוסף להכרעה בשאלת מקומם ורציותם של מדי המשפט, והפעם מנקודת מבטם של השחקנים השונים בפרופסיה המשפטית, והצרכנים של שירותיה. בחינה של השקפות הציבור כיום מלמדת כי לאוכלוסיות שונות יש השקפות שונות על חשיבותם של מדי המשפט ועל הערכים שהם משרתים. כך, בפועל מדי המשפט ממלאים כמה פונקציות. נראה גם כי ההשקפה הרווחת בקרב כל הציבורים הרלוונטיים היא, כי בלי קשר

⁴ כפי שגם עולה מניסוח כלל 32(ב) לכללי לשכת עורכי הדין (אתיקה מקצועית), התשמ"ו-1986, "עורך דין יופיע בבית המשפט הופעה מכובדת ובמדי משפט הולמים, כפי שנקבעו בדין". כותרת השוליים של הכלל היא "כבוד לבית המשפט". הרציונל שמאחורי חובת מדי המשפט בבית המשפט הוא כבוד בית המשפט שבפניו מופיעים.

לשאלה מה הן הפונקציות שאותן ממלאים מדי המשפט, מן הראוי להשאיר את הסטטוס קוו בנושא על כנו.

מבנה המאמר יעקוב אחר מתודולוגיות המחקר. בפרק ב נציג מגוון טעמים מתוך הספרות המחקרית והפופולרית, כמו גם מתוך הפסיקה להצדקתם או שלילתם של מדי המשפט; בפרק ג נעקוב אחר התפתחות החובה ללבוש מדי משפט מתחילתה ועד ימינו אלה, תוך התמקדות בגורמים השונים שהשפיעו על התפתחותה ועל המטרות השונות שהיא נועדה לשמש בתקופות שונות; בפרק ד נציג את ממצאי המחקרים האמפיריים על אודות מדי המשפט. בעקבות אלו נערוך דיון ונסכם.

ב. מדי משפט: מגוון רציונלים

לבוש בכלל ומדים בפרט מספקים כר פורה למחקר תיאורטי, כגון בתחומי הסמיוטיקה והסימבולים, בתחום המגדר, בתחום יחסי עבודה, בתחום ההיסטוריה, בתחום תיאוריות של שליטה, של שייכות ועוד.⁵ גם מדי המשפט מרכזים עניין מחקרי, אף אם לא ענף מאוד.⁶ אחת העבודות המעניינות היא זו של איסאני (Isani)⁷ על הקשר שבין ייצוגים סמיוטיים ביצירת זהות פרופסיונלית. איסאני מתבוננת במדי המשפט במושגים של מסרים ונמעניהם. לשיטתה, ואנו מחרים-מחזיקים אחריה, הנמענים של קוד הלבוש הם הציבור הרחב, אך גם הפרופסיונלים עצמם.⁸ איסאני נשענת על דוח מטעם ה- Lord Chancellor באנגליה (חבר ממשלת בריטניה האחראי על עבודת בתי המשפט), אשר כלל גם סקר שממצאיו העידו כי בעוד למדי המשפט אין השפעה רבה על הציבור הרחב, עדיין ניכרת השפעתם בין הפרופסיונלים, אף שברובד הסמוי.⁹

5 ראו למשל, GARY WATT, DRESS, LAW AND NAKED TRUTH: A CULTURAL STUDY OF FASHION AND FORM (2013); NATAN JOSEPH, UNIFORMS AND NONUNIFORMS: COMMUNICATION THROUGH CLOTHING (1986); Michael G. Pratt & Anat Rafaeli, *Organizational Dress as a Symbol of Multilayered Social Identities*, 40 THE ACADEMY OF MANAGEMENT J. 862 (1997); Rafaeli Anat & Michael G. Pratt, *Tailored Meanings: On the Meaning and Impact of Organizational Dress*, 18 THE ACADEMY OF MANAGEMENT REV. 32 (1993).

6 ראו למשל, בעיקר לעניין הוויזואליות של המשפט וייצוגיה הפופולריים, LIEF DAHLBERG, VISUALIZING LAW AND AUTHORITY: ESSAYS ON LEGAL AESTHETICS (De Gruyter ed. 2012).

7 Shaeda Isani, *Visual Semiotics of Court Dress in England and Wales: Failed or Successful Vector of Professional Identity?*, in IMAGES IN LAW 51 (2006).

8 שם, בעמ' 52 ו-55.

9 שם, בעמ' 56.

בסקר נבדקו שש הצדקות למדי משפט: מסמלים סמכותיות; מקדמי כבוד למשפט; מזכירים לפרופסיונלים את תפקידם (solemn role); מדגישים את הניטרליות ואי-התלות של השופטים; מסייעים לבית המשפט לדעת מי מופיע; פיאיות הופכות את הלוש לאנונימי ומעניקות לו בכך ביטחון.¹⁰ לדבריה, מרבית הנמענים לפרמטרים הללו הם הציבור הרחב, אך זה רואה במדי המשפט האנגליים דבר ארכאי ולפיכך תומך בשינוי, בעוד רוב אנשי המקצוע מעוניינים לשמר את מדי המשפט, אף שהמסרים שמדי המשפט יוצרים אינם מכוונים כלפיהם.¹¹

נציג להלן את מגוון הרציונלים, התפיסות וההצדקות (המודעות והלא-מודעות) אשר עומדים בבסיס החובה למדי המשפט, כפי שמשתקפים במחקרים, בדיונים, בסקרים ובעיתונות בסוגיית מדי המשפט. לאחר מכן, ננסה לבחון את אלו בראי ההיסטוריה וההתפתחות של הסוגייה בארץ-ישראל המנדטורית ובמדינת ישראל, לרבות בפסיקה; כן נבחן את אותן הצדקות בקרב הקהלים והנמענים השונים של מדי המשפט.

1. מדי משפט כאמצעי ליצירת כבוד טקסי והדרת כבוד

מקובל לראות במדי המשפט כענין של אטיקט (להבדיל מאתיקה) – של הלכות דרך ארץ, כהגדרתה של נטע זיו.¹² אכן, מדי המשפט הם חלק מהסממנים ההופכים את הדיון השיפוטי לריטואל טקסי. במקום אחר הראינו כי אחד מסוגי הכבוד המקצועי הוא הכבוד הטקסי.¹³ מדים, ובכלל זה מדי משפט, מחזקים את הכבוד הטקסי – הכבוד שניתן לאנשי מעלה מרוחקים, בשל היותם כאלה ולא בשל תכונה כלשהי המיוחסת להם. מאחר שמדי המשפט תורמים לריחוק שבין המשפטנים לבין שאר בני האדם הם מחזקים את הכבוד הטקסי.¹⁴ אך נשאלת השאלה – באיזה כבוד תומכים מדי המשפט? במובן הסמיוטי נקשרו בהם אלמנטים של הדרת כבוד – בין כותלי בית המשפט – של בתי המשפט ומערכת

10 שם, בעמ' 57. Isani, מסבירה בעמ' 60 שטיעון האנונימיות אינו מדויק, שכן בהחלט אפשר לזהות מי לבן, מי שחור, מי צעיר, מי מבוגר, מי אישה וכן הלאה.

11 שם, בעמ' 57-58.

12 נטע זיו מי ישמור על שומרי המשפט? עורכי דין בישראל בין מדינה, שוק וחברה אזרחית 210 (2015). "הליכות דרך ארץ כוללות למשל הופעה לדיון בלבוש הולם (מדי משפט) ובמועד, עמידה כאשר השופט נכנס לאולם ובפנייה לעורך הדין, קידה ביציאה מהאולם, אי שימוש במכשירים אלקטרוניים באולם הדיונים, לא להתפרץ לדברי השופט או הצד שכנגד או לקרוא קריאות ביניים, שימוש בשפה מנומסת מבלי להתעמת מילולית או בכתב, וכיו"ב".

13 לימור זר-גוטמן, אייל כתבן ובעוז שנור "על הפרטי והמקצועי אצל עורכי דין ועל הכבוד שביניהם" דין ודברים יא 457 17 (2018).

14 שם.

השיפוט. עם זאת, נראה כי יש הרואים במדי משפט ככאלו שנועדו להעניק כבוד טקסי דווקא לעורכי הדין אשר לובשים אותם. סוגיה זו תתברר בחלקו ההיסטורי של המחקר.

הכבוד הטקסי נקשר גם בהיבטים התיאטרליים של הדיון המשפטי. לשיטתו של ויסמן מדי המשפט (לפחות של השופטים) הם חלק מהאמצעים שמגבירים את הכבוד שרוחש הציבור לשופטים: "האמצעי השני למיסטיפיקציה של בתי המשפט הוא האפקטים התיאטרליים של בית המשפט. הפאראפנליה האופפת את השופטים היא פאראפנליה מלכותית. [...] הם עוטפים את עצמם בגלימות".¹⁵ ויסמן מציג דעות ולפיהן בהיעדר אותם סממנים חיצוניים לא היו זוכים השופטים לכבוד כזה. אבל אין מדובר בכבוד לשם כבוד, אלא כבוד שמגביר ציות מצד הציבור: "ההיבטים התיאטרליים של בית המשפט, הלבוש של השופט [...] יוצרים אווירה של חגיגות, המעוררת כבוד, דבר שלדעת הסוציולוגים הוא אמצעי יעיל להגברת הנכונות לציית להוראות".¹⁶

אך נדמה שגם תפיסה זו בדבר התיאטרליות של ההליך השיפוטי, כפי שבאה לידי ביטוי באותם סממנים חיצוניים, ובכלל זה מדי המשפט, אינה מושלת בכיפה עוד. יבלון (Yablon) למשל טוען שהלבוש הוא חלק תיאטרלי מהליכי המשפט, שנועדו להרשים את הציבור, אך טוען שהדבר אינו מסייע בהגשמת המטרה.¹⁷ גם אלמוג מציגה תפיסה דומה, ממנה משתמע כי הסמלים המוכרים של המשפט, ובכלל זה מדי המשפט (גלימות השופטים) מסייעים: "[...] לבסס את הקשר בין הדיון המשפטי הקונקרטי לבין המושגים המופשטים של דין וצדק".¹⁸ אבל כיום, לשיטתה של אלמוג, המשפט משתרך אחר התרבות הפופולרית, ולא להיפך: "כך, תפיסותינו המשותפות של צדק ושיפוט מובנות יותר ויותר על בסיס ייצוגים תרבותיים של תהליך השיפוט מאשר על ייצוגים חזותיים של התהליך המתנהל במערכת המשפט עצמה".¹⁹ כלומר, הסיכוי לשמור על כבוד טקסי

15 יהושע ויסמן "כבוד השופט" משפטים יא 7, 12 (1981); ראו גם יובל אלבשן "מבית-משפט לבית שופטים? האנשה השיפוטית כחלק מהפרטת השפיטה בישראל" עלי משפט ז 147 (2009).

16 ויסמן, שם, בעמ' 15.

17 Charles M. Yablon, *Judicial drug: An Essay on Wigs, Robes and Legal Change*, Wis. L.Rev. 1129, 1140 (1995). למעשה, דומה הדבר לאיסור על פרסומת עורכי דין, שנועד לשמור על תדמית וכבוד המקצוע, אך לא בהכרח משיג מטרה זו. ראו למשל, לימור זר-גוטמן "שמירה על כבוד המקצוע ותדמיתו ופרסומת לעורכי דין" מחקרי משפט כד 491 (2009).

18 שולמית אלמוג משפט וספרות בעידן דיגיטלי 144 (2007).

19 שם, בעמ' 152.

במציאות של ימינו הוא קלוש,²⁰ וייתכן שאין עוד הצדקה לכל אותם סמלים וייצוגים של צדק באולם בית המשפט. מנגד, יש מי שטוען שלפחות בחברות מסוימות, האפקט התיאטרלי של מדי משפט יהיה דווקא מוצלח מאוד. האפקט יהיה כל-כך מוצלח עד שייצור ריחוק שירתיע אזרחים מלפנות לבתי המשפט וכך ייפגע בנגישות לצדק.²¹

מדי המשפט משמשים גם כסמני סמכות ויוצרי אווירה. הם יוצרים אווירה מכבדת בבתי המשפט אשר מעודדת את הצדדים לדיון להתנהג התנהגות מכובדת, מפנימה את כובד המאורע ומעודדת ציות להחלטות בית המשפט.²²

2. מסורת וסנטימנט היסטורי

טעם נוסף להצדקת מדי המשפט, נוגע בתפיסה מסורתית כשיקול המצדיק את המשך השימוש במדי-משפט. גישה זו נשענת אולי על תפיסה רומנטית, המאפיינת לעיתים את כתיבתם של היסטוריונים, מתוך רצון לשמר את מסורת העבר, או אולי על תפיסה שלפיה יש חשיבות בלתי מבוטלת לסמלים ולסמליות, לרבות במשפט, שכן היא יוצרת כבוד טקסי והדרת כבוד. כך, סמלים אלו מוסיפים לכבוד של בתי המשפט וההליך המשפטי. יבלון (Yablon) מציג דו"ח מוקדם יותר של ה-Lord Chancellor and the Lord Chief Justice משנת 1992 שבחן את השאלה,²³ ואשר תמציתו בכך שקיים:

“[...] a strong sentiment from the English Bar, the judiciary and the public in favor of the retention of wigs”.²⁴

20 שם.

21 ראו למשל, את מאמרו של נשיא בית המשפט העליון של קניה Willy Mutunga, *Dressing and addressing the Kenyan judiciary: Reflecting on the history and politics of judicial attire and address*, 20 BUFF. HUM. RTS. L. REV. 125, 145–146 (2013).

22 William C. McMahon, *Declining Professionalism in Court: A Comparative Look at The English barrister*, 19 GEO. J. LEGAL ETHICS 845, 848 (2006); ויסמן, לעיל ה"ש 15, בעמ' 15.

23 Lord Chancellor's Department “Court Dress: A Consultation Paper Issued on Behalf of the Lord Chancellor and the Lord Chief Justice” INTERNET ARCHIVE (August 1992) https://archive.org/stream/op1279270-1001/op1279270-1001_djvu.txt ; יש

24 לציין כי קיימים גם consultation papers מאוחרים יותר, ראו למשל Isani, לעיל ה"ש 7. יבלון, לעיל ה"ש 17, בעמ' 1138. יבלון מציין כי הצעה של שופט בכיר באנגליה לוותר על תלבושת השופטים, עוררה מחלוקת (שם, בעמ' 1131).

וכי:

"[...] traditional judicial garb imbued in laypersons a sense of solemnity and dignity of the law".²⁵

חרף עמדות אלו, יש הטוענים כי הסנטימנט ההיסטורי אינו במקומו, כפי שמציין יבלון:

"[...] the decision of the English judiciary to retain wigs and robes may have been much the same, a decision to keep doing the same old thing for no particularly good reason at all".²⁶

במילים אחרות, לשיטתו ההצדקה שנתנו הבריטים להמשך המסורת של מדי משפט נשענת על תיאור היסטורי לפיו "כך זה ממזמן", אך אלו לא הצדקות, אלא תיאור היסטורי.²⁷

בדומה, גם רוזנברג (Rozenberg) טוען כי:

"Tradition is all very well but not when it makes it more difficult for people to do their jobs. Horsehair wigs have no place in the twenty-first century and elaborate gowns do nothing to enhance the dignity of their wearers [...]"²⁸

כלומר, הטענה של יבלון ורוזנברג לגבי המצב באנגליה, בדומה לטענה שהצגנו במקום אחר לגבי מערכת המשפט הישראלית בהקשר אחר,²⁹ היא כי הניסיון לשמר כבוד טקסי במאה העשרים ואחת על ידי שימור מסורות ארכאיות, דינו להיכשל תוך פגיעה בכבוד המוסרי של מערכת המשפט. טענה זו מתחזקת מכך שעשר שנים לאחר הסקר שהביא יבלון, השתנתה עמדתו של הציבור הרחב באנגליה ובדוח של ה-Lord Chancellor משנת 2002, הוא הפסיק לתמוך במדי משפט, בעוד ציבור הפרופסיונלים תומך בו.

25 שם, בעמ' 1139.

26 שם, בעמ' 1146.

27 שם, בעמ' 1147.

28 Joshua Rozenberg, *What Price Tradition? Time for a Change in Court Dress?*, 28

B.L.J. 75, 79 (1996).

29 זר-גוטמן, כתבן ושנוור, לעיל ה"ש 13, בעמ' 32-36.

הסקירה ההיסטורית בהמשך תלמד כי בישראל המציאות מורכבת עוד יותר: לא זו בלבד שאפשר לחלוק על הסנטימנט ההיסטורי, אלא שסנטימנט זה עצמו נשען, במידה זו או אחרת, על מורשת משפט המנדט, ועל הבחנות בין הפרופסיונלים – מורשת שרציות שימורה אינה בהכרח מובנת מאליה.

3. מדי משפט כיוצרים או מטשטשים זהויות וככלי מרחיק או מקרב ומאחד אחת התופעות המעניינות, כאשר מסתכלים על הטיעונים השונים להצדקתם או לקיומם של מדי המשפט, נוגעת ביצירת זהות ולכידות פנימית מחד גיסא, המוקרנת גם כלפי חוץ – כלפי נמעני השירותים המשפטיים, ובד-בבד יצירת זהות קולקטיבית כאמור מאפשרת גם טשטוש זהותם של הפרופסיונלים כיחידים.

3.1 האחידות והלכידות הפנימית

טיעון מרכזי באשר למדים בכלל, אשר רלוונטי גם למדי המשפט, נוגע בתפיסת האחידות. מדי משפט הם אנטיתזה לזכות הפרט לייחודיות וביטוי עצמי.³⁰ במובן זה, מדי המשפט חלים, לכאורה, על עורכי הדין ועל עורכות הדין בצורה שוויונית – הם חלק מ"צבא" המשפט – זרועה הארוכה של מערכת המשפט והשיפוט. המדים מזהים כך את מי ששייכים ל"צבא הפרופסיה" ומבחינים בינם לבין למי שאינם חלק מגדודים אלו.³¹ במובן הסמלי, למדי המשפט יש אפקט מאחד ביצירת זהות קולקטיבית פרופסיונלית ולכידות, בדומה לטקסי הקבלה למקצוע – בחינות לשכת עורכי הדין וטקס ההסמכה,³² ואפילו טיעון "הצפת המקצוע" נתפס כטיעון שאחת ממטרותיו ליצור כור היתוך של הפרופסיונלים.³³

³⁰ לעניין האיזון שבין זכות הפרט לייחודיות (ביטוי עצמי) משלו ובין השמירה על המסורת, ראו למשל, Lynda K. Hopewell, *Appropriate Attire and Conduct for an Attorney in the Court Room*, 12 J. LEGAL PROF. 177 (1987); ראו גם Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 61 (עניין טענת הזהות הקולקטיבית ויצירת הומוגניות).

³¹ מנגד ראו אצל יבלון, לעיל ה"ש 17, בעמ' 1141–1142. באשר לטיעון שלפיו הלבוש מאפשר להסתיר הבדלים בין השופטים, הוא טוען כי: "the English have mistakenly confused the effect (Court dress) as the cause of lawyerly conformity. The fact that English lawyers and judges look, sound and act the same way because all lawyers and judges look, sound and act the same way".

³² ההיבט הסמלי-טקסי בא לידי ביטוי גם בהוראות המחייבות מוסמכים חדשים ללבוש מדי משפט ולעטות גלימה גם בטקס ההסמכה. הוראות אלו מעניינות במיוחד, שכן זה המקרה היחיד שבו יש חובת הופעה במדי משפט, לרבות גלימה, מחוץ לבית המשפט; ראו גם כלל 7 לכללי לשכת עורכי-הדין (קבלת חברים חדשים ללשכה ולחידוש החברות), התשכ"ב-1962. "מקבלי התעודות וחברי הלשכה האחרים המשתתפים בטקס ילבשו מדי משפט".

³³ Eyal Katvan, *The 'overcrowding the profession' argument and the professional*

לא פחות מכך, מאחר שהמקצוע המשפטי הוא, לכאורה, נטול היררכיות (חרף ביטויים דוגמת "משפטן בכיר", אשר אין להם תוקף חוקי או אחר) – מדי המשפט אמורים לשקף שוויון זה. עם זאת, הפרק ההיסטורי ידגים כיצד מדי המשפט דווקא אפשרו גם ליצור הבחנות בין מעמדות שונים בקרב המשפטנים: בין מי שקיבלו חינוך משפטי בריטי מול אחרים בארץ ישראל המנדטורית, בין ערכאות נמוכות מול גבוהות, נשים מול גברים, ועוד.³⁴

3.2 מדי המשפט כאמצעי להסתרת האני הפרטי (מודל הכניסה לתפקיד)

עורכי הדין והשופטים פועלים כזרועה הארוכה של מערכת המשפט. חלים עליהם כללים אתיים המחייבים אותם בגדרי המקצוע, אף שלעיתים היו נתפסים כבלתי מוסריים מחוץ לגבולות המקצוע, בחייהם האזרחיים.³⁵ מדי המשפט מאפשרים לגשר על פערים אלו. מדי המשפט משקפים את הכניסה לתפקיד וקבלת מערכת הערכים של אותו תפקיד – את המוסריות של התפקיד (morality role).³⁶ כפי שהיטיב לנסח זאת מאוטנר: "[...] ארגונים המבקשים להצניע את ממד האישי של עובדיהם והמבקשים, תחת זאת, להדגיש כי אלו פועלים כממלאי תפקידים (צבאות, משטרות, תיאטראות), גורמים להם לעטות מדים. [...] מדי המשפט והפיאות אמורים ליצור רושם שהשופטים אינם פועלים על-פי האישי של שלהם, אלא כממלאי תפקידים, היינו שמעשיהם נשלטים על-ידי מערכת של נורמות המסוגלת לגרום לבני-אדם שונים לפעול בדרכים זהות".³⁷ הם נועדו להסתיר את "הזהות הסודית" (כלומר, הזהות הפרטית) של השופטים.³⁸ כך, מדי המשפט מאפשרים להיכנס לתפקיד עורך-הדין (והשופט), להרחיקו מהאינדיבידואלי (דה-פרסונליזציה)³⁹ ולהציגו כחלק ממערכת

melting pot, 19 INT'L J. LEGAL PROF. 301 (2012)

34 Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 63-68. אף על פי שמדי המשפט האנגלים ככלל נועדו ליצור אחדות מול הקהל הרחב, הרי שהניואנסים הרבים שבהם מאפשרים ליצור הבחנות רבות (וכואבות) בין מעמדות שונים של משפטנים. הבחנות אלה גלויות רק בחלקן לקהל הרחב ונועדו ליצור שיח עמיתים שבו כל אחד יודע את מקומו; ראו גם Shaeda Isani, *Semiotic Dialectics of Legal Courtroom Attire and the Cross-Cultural Erosion of Professional Identity*, 7 ESP ACROSS CULTURES 89 (2010)

35 אלן דרשוביץ *מכתבים לעורך דין צעיר* (2006); זר גוטמן, כתבן ושנוור, לעיל ה"ש 13, בעמ' 18, 30.

36 Rob Atkinson, *Beyond the New Role Morality for Lawyers*, 51 MD. L.REV. 853 (1992).

37 מנחם מאוטנר "המשפט הסמוי מן העין" אלפיים 16, 45 (1998); ראו גם זר גוטמן, כתבן ושנוור, לעיל ה"ש 13, בעמ' 36-37.

38 יבלון, לעיל ה"ש 17, בעמ' 1140.

39 ויסמן, לעיל ה"ש 15, בעמ' 9.

(המשפט). ואכן, כשני שלישי מעורכי הדין ויותר מ-40% מהשופטים בדימוס שאותם שאלנו, חשבו כי גלימת עורך הדין מקושרת עם מקצועיותם של עורכי הדין ועם האפשרות להבחין בינם לבין מי שאינם עורכי דין. מדי המשפט משקפים גם את ההתרחקות של השופט מהעצמי שלו – ומאפשרים קבלת החלטות שיפוטיות עצמאיות המנותקות [או בצורה עצמאית המנותקת] מפן זה – לפחות למראית עין.⁴⁰ עם זאת, בחלק האמפירי נראה כי בישראל, גלימות השיפוט דווקא אינן מקושרות כמעט עם העצמאות השיפוטית.

3.3 מדי משפט כיוצרים הבחנה בין עורכי דין מייצגים (ליטיגטורים) לבין עורכי דין אחרים

מדי המשפט הם לבוש מחייב רק בזירה מסוימת מאוד מבין תחומי הפעילות של עורכי דין: בתי המשפט (וגם כאן בצורה דיפרנציאלית, הנשענת על ההיררכיה שבין הערכאות השונות). היעדרם של מדי משפט או סממנים אחרים של הפרופסיה מזירות פעילות אחרות של עורכי דין, יוצרים הבחנה בין סוגים שונים של "עריכת דין".⁴¹ הכללים שמים דגש על עורכי הדין ובתי המשפט ופחות על עורך הדין בעבודתו הרגילה – רמז לימים שבהם הפיקוח על הפרופסיונלים ומכאן על מדי המשפט, היה בידי בתי המשפט והשופטים, ולימים שבהם רק barristers הורשו להופיע בפני בתי המשפט.⁴² פרומן במאמרו עוסק בדיוק באלו: בעורכי הדין הפועלים בזירה העסקית, ובסמיוטיקה של עיסוקיהם.⁴³ פרומן מציין כי חלקם ומעמדם בתרבות הפופולרית אינו גבוה.⁴⁴ אכן, חלקם פוקדים את שתי הזירות – גם את זירת ההתדיינות המשפטית. הזירה ה"קרובית", אם תרצו – שם נדרשים מדי המשפט. אך כיום, אולי במקביל לדינמיקה בהיררכיית השירות

40 שם, בעמ' 15; ראו גם אלמוג, לעיל ה"ש 18, בעמ' 145: "במדינות שבהן עוטים השופטים גלימה, הלבוש האחיד מסייע לטשטש את קווי המתאר של האישיות הפרטית ומגביר את יכולתם להקרין את התכונות הנדרשות של הפשטה ואי-משוא פנים, וכך להעצים את הלגיטימציה של מעשה השפיטה"; Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 61-63. טיעון זה מאבד מכוחו בחברה רבת-תרבותית, שבה עשויות להידרש התאמות של מדי המשפט כדי להתאימם לדרישות הדתיות והתרבותיות של עורכי דין (כפי שאכן נעשה באנגליה). בישראל טרם מצאנו דיון בדרישה להתאים את מדי המשפט לדרישות תרבותיות של עורכי דין.

41 שם, בעמ' 53 (לעניין ההיררכיה שיוצרים מדי המשפט באנגליה); שם, בעמ' 63-68. 42 לתיאור תחושותיהם הקשות של solicitors אנגליים בעקבות ההבחנה בלבוש בינם לבין barristers, ראו למשל, Jon Robins, *Dress to Impress*, LAWGAZETTE (24.11.2006) <https://www.lawgazette.co.uk/analysis/dress-to-impress/2921.article>

43 רם פרומן "סופרי הצללים של המהפכה: סמיוטיקה של עורכי דין בעולם ההיי-טק" טכנולוגיות של צדק: משפט, מדע וחברה 321 (2003).

44 שם, בעמ' 321-322.

הצבאי, הולך ועולה מעמדם של ה"ג'ובניקים" – גם בתרבות הפופולרית וגם בהערכה החברתית. מדי המשפט הם, אפוא, שריד גם לתקופה שבה זירת ההתדיינות נחשבה לשיא של העיסוק המשפטי.⁴⁵

3.4 מדי משפט כמקילים על זיהוי

היבט מרכזי נוסף בפסיקה המאזכרת את מדי המשפט הוא היותם של מדי המשפט אינדיקטורים לשאלת הייצוג וכמקילים את זיהויים של עורכי הדין המייצגים.⁴⁶ לעיתים, מאזכרת עובדת היעדרם של מדי המשפט, בין אם מפי בית המשפט, ובין אם מפי עורכי הדין, כאינדיקציה לאופי הדחוף והלא צפוי של הדיון ולעיתים גם כאינדיקציה נוספת לזלזול מצד עורכי הדין המופיעים בפני בית המשפט;⁴⁷ וקיומם או היעדרם משמשים כאינדיקציה לכוונה להופיע בפני בית המשפט;⁴⁸ כאינדיקציה לשאלה אם עורך הדין הופיע בבית המשפט כעורך

SAMUEL HABER, THE QUEST FOR AUTHORITY AND HONOR IN THE AMERICAN PROFESSIONS 1750–1990, 213 (1991). "By the late nineteenth century the lawyer's work as business advisor increased greatly with the growth of large corporations [...] Nevertheless, the advocate was still the focal point of attention and admiration .within the profession and beyond it"

Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 57.

בש"א (אזורי נצ') 2194/07 חוסיין – ראש עיריית נצרת (נבו 19.9.2007) (היעדרם של מדי משפט בדיון מעיד על כך שהדיון דחוף, ועורך הדין לא צפה את אפשרות הדיון באותו יום); ב"ש (שלום י-ם) 8820/03 מדינת ישראל נ' פנחס (נבו 20.11.2003) [התייחסות (כחלק מהטיעון המשפטי) להיעדרם של מדי משפט כמעידים על הגעה בדחיפות וללא תכנון לבית המשפט]; ת"א (מחוזי י-ם) 2178/08 כהן נ' עמותת שערי ציון דיור לקהל החרדי (נבו 7.9.2010): "על פי הודעתה של ב"כ הנתבע 6 היום, עקב תקלה במזכירות הפרקליטות לא נרשם מועד הדיון כמי שחייבת להתייצב אליו והתייצבה היום לדיון, בלא מדי משפט (אולם עם גלימה), וזאת לאחר שב"כ התובעים התקשר טלפונית וביקש את התייצבותה ואת התייצבות העד מטעם הנתבעת, שכן היום הינו המועד שנקבע לשמיעת העדות"; ע"מ (ערעורים צה"ל) 1817/11 טובאסי נ' התביעה הצבאית (נבו 20.6.2011): "יש לציין, כי בא כוחו של העורר, עו"ד טארק ברגות, הגיש ערר לפי תבנית קבועה מראש, שכוללת נימוקים כלליים ביותר, ואף לא טרח להגיע לדיון. במקומו הגיע עו"ד אברהם אלעארג', שלא רשום בערר כסנגורו של העורר, לא היה מוכן לדיון, ואף לא לבש מדי משפט. כיוון שלא התרתי לו להופיע כך בפניי, התייצב במקומו עו"ד חאלד אל עארג', שרשום בערר כאחד מסנגוריו של העורר. גם הוא לא מכיר את עניינו של העורר, והוא ביקש בלשון כללית, שאבחן שוב את החלטתו של בית המשפט קמא. אין צורך להכביר מילים, כי התנהלות זו של ההגנה אינה ראויה, והיא משדרת חוסר רצינות. עם זאת, כדי לא לפגוע בעורר, החלטתי בכל זאת לדון בערר ולבחון את המידע בעניין העורר."

בד"מ (משמעת עו"ד חי') 125/06 לשכת עורכי-הדין ועד מחוז חיפה נ' פלוני, פס' 13 להכרעת הדין (נבו 8.10.2007): "איננו מוצאים מקום לייחס משמעות לעובדה שהנאשם נראה במדי משפט במחנה עופר, שכן אין בכך כדי ללמד שבכוונתו הייתה להופיע לדיון

דין או כאדם פרטי,⁴⁹ או אפילו הופיע בתקשורת כעורך דין המפרסם את עצמו.⁵⁰ כל אלו מאפשרים גם הבחנה בין עורך דין כאדם פרטי לעורך דין כמייצג, בין עורך דין מושעה לעורך דין פעיל. ועדת האתיקה אף אסרה על מתמחים להופיע בגלימה, כדי להבחין בין מתמחה לעורך דין,⁵¹ אף שבשני מקרים בתי המשפט קבלו על שמתמחים הופיעו ללא מדי משפט.⁵² מעניין, שבאחד המקרים, מתמחה שלבש מדי משפט במשרדו, נאשם שגרם בכך ללקוחות לחשוב כי הוא עורך דין.⁵³ המדים מאפשרים גם הבחנה בין רשויות שונות – דוגמת בין תובעים

במחנה עופר בפני בית הדין הצבאי. ובדרך כלל נוהגים פרקליטים להתלבש בבגדים העונים על דרישת התקנות לעניין מדי משפט"; ראו בהקשר זה גם תק' 11 לתקנות השיפוט הצבאי (סדרי הדין בבתי הדין הצבאיים), התשכ"ח-1968: "עורך-דין, שאינו חייל [...], יתייצב בבית דין צבאי בלבוש שנקבע להתייצבותם של עורכי-דין בבתי המשפט המחוזיים לפי תקנות עורכי הדין (מדי משפט)"; עמ"ל"ע (מחוזי י-ם) 48031-04-13 יוה"נ וועדת האתיקה המחוזית במחוז תל אביב והמרכז, פס' 4 לפסק הדין של סגן הנשיא דרורי (נבו 10.10.2013): "המערער הודה כי אכן עשה את שני המעשים האמורים, וזאת בתיק דחוף של אדם שלקחו ממנו את ילדיו. בדיון הצטרף אליו עו"ד בשם רו משגב, אך עורך דין זה לא טען כדבעי, ובמקומו החל המערער לטעון (אף שלדבריו, היום בפניי, היה ללא מדי משפט, וכוונתו המקורית הייתה שמי שיטפל באותו לקוח יהיה עו"ד רו משגב". עא"ח (ארצי) 1017/04 נגר – אתרים ירוקים בע"מ (נבו 9.12.2004) (היעדרם של מדי משפט כהוכחה לכך שעורך הדין לא הופיע באולם בית המשפט כמייצג); ב"פ (משמעת עו"ד חי') 126/12 לשכת עורכי הדין – ועדת האתיקה הארצית נ' באבא, עו"ד (נבו 28.1.2016) (אינדיקציה לכך שעורך דין בתקופת השעיה הופיע כעורך דין וייצג בפני בית המשפט).

בד"מ (משמעת עו"ד ת"א) 128/81 עו"ד פלוני נ' הועד המחוזי של לשכת עורכי הדין בתל-אביב-יפו, פס' 6 להכרעת אב"ד דרנס (נבו 24.9.1984) (להלן: "עניין פלוני"). "הכתבה משתרעת על מספר עמודים, ובמקום נכבד וכולט לעין הקורא מופיעה תמונת הנאשם, לבוש גלימה ומעונב, כולו אומר הדרת משפט, כשהוא מישיר מבטו אל עבר הקורא (ואל הצלם), תוך ציון בולט של שמו בלוויית תוארו 'עורך-דין'. שאלה גדולה היא – כפי שעורר בא-כוח הקובל ונוכח עדות הכתבת, שהנאשם לא הסכים להצטלם, ועל כן נאלץ צלם המערכת להערים עליו ולצלמו באקראי – כיצד נתקבלה תמונה זו ללא שיתוף פעולה מצד הנאשם, וזאת בהתחשב בזווית הצילום ובתנוחת המצולם, שכל כולה אומרת שיתוף פעולה והיענות מצד המצולם לצלמו".

החלטה את 188/14 של ועדת האתיקה של לשכת עורכי הדין "אסור למתמחה לעטות גלימה בבית המשפט" (15.6.2015).

ת"פ (שלום ב"ש) 2957/08 לשכת תביעות מרחב נגב נ' אבו סמחאן (נבו 24.5.2011): "מר סבג הופיע שלא במדי משפט מבלי ליווי עורך דין וזאת בניגוד לתקנות ולכללים"; תא"מ (שלום אשד) 1548/08 ד ל א שילת בע"מ נ' נכס ר א א אשדוד בע"מ (נבו 11.5.2010): "[...] בחרה שלא להתייצב לדיון למרות חובתה לעשות כן ושלחה מטעמה מתמחה שלא היה לבוש במדי משפט ואשר אסור היה לו להופיע לדיוני בית המשפט שלא בלוויית עוה"ד המאמן אותו".

בד"א (משמעת עו"ד ארצי) 59/17 גבעתי נ' ועדת האתיקה הארצית של לשכת עורכי-הדין בישראל, פס' 30 לפסק הדין של אב"ד גרופמן (נבו 26.10.2017): "אמור

משטרתיים, שהם עורכי דין. אם תרצו, המדים מגשימים את עקרון הפרדת הרשויות.⁵⁴ אך מענין לשים לב כי חובת מדי המשפט היא זו שיוצרת למעשה את הבעיה בשני המקרים האחרונים: שהרי בהיעדר חובה זו, לא היו הלקוחות טועים לחשוב כי העומד מולם הוא עורך דין ולא מתמחה; ובהיעדר חובה זו לא הייתה מתעוררת בעיה בהופעתם של שוטרים שהם גם עורכי דין.⁵⁵

4. מדי המשפט כמסמלים את חובות המקצוע

בפסקי דין רבים, כמו גם בספרות המשפטית (במיוחד הביוגרפית והפופולרית)⁵⁶ מאוזכרים מדי המשפט, ובמיוחד הגלימה, כמשל, כאלמנט סימבולי, המשקפים לא רק את ההבחנה בין עורכי דין למי שאינם כאלה, אלא גם את ההנחה

מתה, לבישת מדי משפט על ידי מתמחה אינה פגומה תמיד, אלא עשויה ליצור קושי ולהוות חלק מהתנהלות פגומה. למשל, כאשר הלוּבש הוא אדם שאינו עורך דין, המתנהל במשרד עורכי דין כאילו היה בעליו ולא מודיע ללקוח עימו הוא נפגש כי אינו מוסמך לעריכת דין".

54 בג"ץ 2631/91 זיגל נ' שר המשטרה, פ"ד מו(3) 546, 549 (1992). דיון בעתירה שלפיה על תובעים מטעם המשטרה, שהם עורכי דין, להופיע בפני בית המשפט במדי משפט ולא במדי משטרה. לטענת העותרים "[...] יכול שתתקבל בעיני הציבור תמונה של כוחות בלתי שקולים, כי המדים מבטאים את כוח השררה של השלטון, ומן הראוי שפרקליטיהם של הצדדים יראו שווים הן בעיני הערכאה השיפוטית והן בעיני הציבור" (שם, בעמ' 548 לפסה"ד). בפסק הדין נקבע למעשה שהשאלה תוכרע לפי היות השולח את המייצג – אם הוא עורך דין מכוח חברותו בלשכה או שהוא מופיע לפי מינוי המפכ"ל (שם, בעמ' 550). בית המשפט ציין שרצוי היה לעשות את ההפרדה בין "הגוף החוקר לבין מי שמופיע כתובע בבית המשפט". מכאן, אפשר לראות במדים כמשקפים שוויון בין המייצגים, ושוויון בפני החוק והפרדת רשויות. בעוד מדי עורכי הדין מייצגים אִי־תלות, מדי השוטרים מייצגים תלות ברשות החוקרת והמבצעת; ראו גם Hopewell, לעיל ה"ש 30, אשר מציגה מקרה של עורך דין, כומר, שביקש להופיע עם מדי הכמורה שלו. הדיון היה מורכב בשל האפשרות שמדי הכמורה ישפיעו על המושבעים. מחד גיסא, מושבעים שרואים בכומר דמות סמכותית, אמינה ומחייבת העומדת מאחורי האמת. מאידך גיסא, מושבעים אשר מסתייגים מהדת ומהכמורה.

55 סוגיה זו, שלפיה מדי המשפט עלולים דווקא להפריע או לאיים, באה לידי ביטוי גם בהוראות האוסרות הופעה עם גלימה במקרים מסוימים. ראו למשל חוק לתיקון סדרי דין (חקירת עדים), התשי"ח-1957; ת"פ (מחוזי י-ם) 2184/06 מדינת ישראל נ' מרגולין (נבו) (30.9.2013). במקרה זה בית המשפט קיים דיון באופן חריג מאחר ששמע את עדותו של העד י' שלא בנוכחות הנאשמים, כאשר השופט יושב בקרב עורכי הדין ומלוויו של העד. העד, פנה אל השופט בשמו "צביקה", בלי שאף אחד מהנוכחים עוטה על עצמו גלימה והנוכחים יושבים במעגל.

56 ראו למשל, כותרות הספרים וכתבי העת השונים: "ערום מתחת לגלימה", "עוטי הגלימה", בטאון "הגלימה" ועוד.

שהגלימה משקפת גם את נטלי המקצוע, כלומר את חובותיהם האתיות של עורכי הדין.⁵⁷

ראיית מדי המשפט כמשקפים את נטלי המקצוע מבוססת על כך שנמצא כי כאשר מזכירים לאנשים על קיומו של קוד אתי (בין אם קוד דתי כמו עשרת הדיברות, בין אם קוד אזרחי כמו קוד אתי אוניברסיטאי), הם נוטים לרמות פחות מאשר אנשים שלא קיבלו תזכורת דומה,⁵⁸ כך שהעלאת האתיקה למודעות משפיעה על ההתנהגות של אנשים וגורמת להם להתנהג בצורה אתית יותר. בד-בבד, כבר לפני יותר מעשור נמצא כי לקוד הלבוש של עובדים יש השפעות על האווירה במקום העבודה. בין השאר נמצא כי לקוד לבוש רשמי יש השפעה חיובית על האתיקה, בעוד במקומות עבודה עם קוד לבוש לא-רשמי, נטו העובדים להתנהגות לא אתית.⁵⁹ בדומה נמצא כי גם ההערכה העצמית של העובדים השתנתה בהתאם לסוג הלבוש שהכתיב קוד הלבוש במקום העבודה, כשעובדים שעבדו בלבוש שאינו רשמי העריכו את עצמם כפחות ראויים לאמון.⁶⁰ כלומר, ייתכן לומר כי מדי מקצוע רשמיים נחשבים כסמנים אתיים.

⁵⁷ בש"א (מחוזי ת"א) 21964/05 פוקס נ' כץ, פס' 38 לפסק הדין של הנשיא גורן (נבו 2.2.2006): "כן, נאמן שהוא עורך-דין, הנאלץ לעטות על כתפיו גלימה ומדי משפט לשם ניהול הליכים כאלו – הרי פעילותו זו נכללת לכאורה במסגרת תפקידו לשמור על נכסי הנאמנות (ראו סעיף 10א) לחוק הנאמנות), ואין היא מזכה אותו ברגיל בשכר נפרד מעבר לשכר המשולם לו בגין תפקידו כנאמן" (ההדגשה במקור); עניין פלוני, לעיל ה"ש 50. מקצוע עריכת הדין נחשב מקצוע מכובד, וכך גם אמורים לנהוג אלו העוסקים בו. כאשר אנו עוטים את גלימת המקצוע, מצוים אנו לנהוג על פי הנורמות המכובדות שהמקצוע מכתוב. עמידה במועדים היא מאושרות מקצוע עריכת הדין; בד"מ (משמעת עו"ד ת"א) 159/09 הועד המחוזי של לשכת עוה"ד בתל אביב-יפו נ' גיל, עו"ד (נבו 5.1.2010); על"ע 7892/04 הועד המחוזי של לשכת עורכי הדין בתל-אביב-יפו נ' עו"ד בוטח (נבו 10.5.2005); ראו גם גבריאל קלינג אתיקה בעריכת דין 401 (2001) (ואומנם, מקום שעורך-דין מייצג את עצמו בבית-משפט, רואים אותו – על דרך הכלל – כעוטה גלימה גם אם אין הוא עוטה גלימה); בד"מ (משמעת עו"ד ת"א) 131/09 ועד מחוזי של לשכת עוה"ד נ' עו"ד קצב (נבו 23.9.2009): "על הנאשמת להטמיע כי עוה"ד, מעת שקיבל את רישיונו, ובכל שעות היממה ועל פני כל ימות השבוע, עוטה את גלימת החוק [...] ואין בהסרתה של גלימת הבד או מדי המשפט כדי להסיר מעליו את גלימת הוראות החוק והכללים".

⁵⁸ Nina Mazar, On Amir & Dan Ariely, *The Dishonesty of Honest People: A Theory of Self-Concept Maintenance*, 45 J. Of MARKETING RES. 633 (2008) ראו גם הדיון ליד ה"ש 184–182 להלן.

⁵⁹ Katherine A. Karl, Leda McIntyre Hall & Joy V. Peluchette, *City Employee Perceptions of the Impact of Dress and Appearance: You Are What You Wear*, 42(3) PUB. PERSONNEL MANAGEMENT 452, 455 (2013).

⁶⁰ Peluchette Joy V. & Katherine A. Karl, *The impact of workplace attire on employee self-perceptions*, 18(3) HUM. RESOURCE DEVELOPMENT Q. 345, 349–350 (2007) Karl et al., לעיל ה"ש 59, בעמ' 460.

אם ביגוד מקצועי פורמלי משפיע בדרך של שיפור האתיקה, כמו תזכורת על קוד אתי, אפשר להניח כי לבישת מדי משפט תשמש תזכורת לעורך הדין על כך שהוא מחוייב לקוד האתי של לשכת עורכי הדין, וכך תגרום לו להתנהג בדרך אתית יותר.

בחלקו האמפירי של המחקר נבדוק השערה זו, קרי – האם עורכי הדין נותנים לגלימה משמעות כסמן אתי? ובמילים אחרות, האם האתיקט מתורגם גם לכדי אתיקה, ושמירה על כללי האתיקה?

כעת נבחן כיצד הצדקות אלו באו לידי ביטוי באבולוציה של מדי המשפט בארץ-ישראל המנדטורית ובמדינת ישראל, ולאחר מכן – כיצד הן באות לידי ביטוי במציאות הפרופסיונלית, בחלק האמפירי של המחקר.

ג. מחקר היסטורי: עד עצם היום הזה

אומנם החובה ללבוש מדי משפט בארץ היא בת כמאה שנים, אך בהחלט אינה המצאה "תוצרת הארץ".⁶¹ באנגליה שימשו מדי המשפט כבר במאה ה-17.⁶² הפיאות (אשר שימשו בצורה חלקית גם בארץ) החלו כחפץ אופנתי בצרפת, התגלגלו משם לאנגליה והשתרשו בקרב הפרופסיונלים (שופטים ועורכי דין).⁶³ היסטורית, אסדרת הלבוש באנגליה התבססה על סמכותו של בית המשפט לשלוט בהתנהלות עורכי דין באולם.⁶⁴ כשלטון קולוניאלי, הבריטים "ייצאו" פרקטיקות של שימוש במדי משפט לשטחים שהיו בשליטתם, אף אם אלו לא תמיד תאמו את תנאי המקום.⁶⁵ במובן זה ארץ-ישראל תחת שלטון המנדט לא הייתה שונה. אף על פי כן מסורת מדי המשפט נשתמרה בעיקרה לאחר קום המדינה.

61 ראו למשל, J.H. Baker, *History of the Gowns Worn at the English Bar*, 9 COSTUME 15 (1975); W.N. HARGREAVES-MAWDSLEY, *A HISTORY OF LEGAL DRESS IN EUROPE* (1963); Louise Tsang, *The History of Legal Dress in Canada, England, Ireland and Scotland: A Selected Bibliography*, 24 CAN. L. LIBRARIES 55 (1999).

62 Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 52.

63 James G. McLaren, *Legal Dress: A Brief History of Wigs in the Legal Profession*, 6 I.J.L.P 241, 243 (1999); Rob McQueen, *Of Wigs and Gowns: A Short History of Legal and Judicial Dress in Australia*, 16 L.I.C 31, 40 (1998).

64 Hopewell, לעיל ה"ש 30.

65 Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 52; McQueen, לעיל ה"ש 63, בעמ' 40 (מציין את האבסורד בשימוש במדי משפט במקומות אחרים, בייחוד מטעמי אקלים); ראו גם Emdadul Haque, *The Dress Code for Lawyers in Search of Change with Climatic Compatibility in Bangladesh*, 12 GLOB. J. HUM. SOC. SCI. RES. 53 (2012). בסוגיית האקלים, נעסוק גם בהקשר הארץ-ישראלי.

בשנת 1948, ערב משפטו של פרדריק סילבסטר, שהועמד לדין בפני בית המשפט המחוזי בגין ריגול, החליטה ועדה בראשות נשיא בית המשפט העליון דאז, משה זמורה, על שינוי התקנות בעניין מדי משפט. ההחלטה התקבלה בבהילות, שכן במשפטו של סילבסטר עתידים היו להופיע עורכי דין אנגלים בתלבושת המשפטית המיוחדת להם, כפי שהתירו התקנות המנדטוריות שהיו בתוקף באותה עת.⁶⁶ הוועדה הורתה על ביטול השימוש בפנייה נכרית וצווארון נוקשה בבית המשפט, וקבעה שימוש בחולצה לבנה ובעניבה שחורה. כך בוטלה ההבחנה בין הופעתם של עורכי דין בריטים או כאלה שהוסמכו בבריטניה, ובין עורכי דין אחרים. אבל החובה ללבוש מדי משפט, ובכלל זה ז'קט כהה ולעטות גלימה בהופעה בפני ערכאות מסוימות, נותרה על כנה. במשך השנים עברו הכללים שינויים, מסיבות שונות: אקלימיות, מגדריות ואחרות. ובכל זאת, בניגוד לאינטואיציה, שלפיה רשויות המדינה שזה עתה קמה יתנערו מכל סממן של מורשת המנדט – ובייחוד מסממנים סמליים דוגמת מדי המשפט, הרי ששינוי זה היה חלקי בלבד. הדברים מתיישרים היטב עם הטענה שלפיה אין מקום לדיכטומיה ברורה בין מנדט ומדינה.⁶⁷ אם כך, אפשר שגם המטען הרעיוני, הדי-אן-אי של מדי-המשפט שועתק אף הוא לימי המדינה. אך מהו אותו "מטען תורשתי"? מהן הסיבות בגינן הותקנו כללים בדבר מדי משפט טרם קום המדינה? האם הם אכן משקפים חתירה לאחידות ולשוויון בפרופסיה המשפטית, כפי שמשמשים מדים בצבאות ובמקצועות שונים? האם רציונלים אלו מתקיימים גם אחרי הקמת המדינה, שלא לומר – אחרי הקמת לשכת עורכי הדין? האם יש לכללים אלו מקום גם כיום?

1. ימי המנדט: בין בריטים לילידים תחת זקן השופטים

בשנת 1922 התקבלה פקודת עורכי הדין בא"י המנדטורית. פקודה זו, אף שנועדה להסדיר את פעילותם של עורכי הדין בארץ ישראל, לא הסדירה את שאלת מדי המשפט של עורכי הדין. כפי הנראה, עורכי דין שהוסמכו באנגליה הופיעו בבתי המשפט במדי משפט ובפאה נכרית. בשנת 1926, פנתה קבוצת עורכי דין ירושלמיים (יהודים, מוסלמים ונוצרים) לזקן השופטים בבקשה "[...] שיקבעו מדים בשביל עורכי דין בא"י [...] הם רואים אי-צדק ופגיעה בכבודם ובאינטרסים שלהם ובמעמדם בחברה בזה, שעורכי דין שבאו מאנגליה יש להם מדים ופאה

⁶⁶ מחקר זה מתמקד במדי משפט של עורכי דין, כאשר סוגיית מדי המשפט של השופטים תידון אגב אורחא. ראו גם "ריכוז החלטות וחוות דעת נציבות תלונות הציבור על שופטים בנושא התנהגות שופטים ודיינים" נציבות תלונות הציבור על שופטים (אייל כתבן עורך, 2020).

⁶⁷ אסף לחובסקי "בין 'מנדט' ל'מדינה': על חלוקת ההיסטוריה של המשפט הישראלי לתקופות" משפטים כט 689 (2018).

נכרית, ולמקומיים אין". הייתה זו פניה היסטורית: "יש לציין, שזוהי לפי שעה הפעולה המשותפת הראשונה והיחידה שעליה הסכימו עורכי הדין בני כל הלאומים"⁶⁸. למרות הפניה התקדימית, רק בשנת 1929 תוקנה הפקודה וקבעה שיותקנו כללים לענין: "The professional conduct of advocates and the etiquette and practice of the profession of advocates including [...] the forensic costume to be worn by advocates, and the Courts in which such costume should be worn"⁶⁹. זמן לא רב לאחר מכן הותקנו כללי אתיקה וכללים לענין מדי משפט.

יש לציין כי שאלת מדי המשפט של השופטים לא הוסדרה באותה עת (ולמעשה אינה מוסדרת בחקיקה עד עצם היום הזה)⁷⁰. אך הנוהג שנוצר בריק זה הדגיש אף הוא את ההפליה שבין השופטים המקומיים לשופטים הבריטים. כפי הנראה השופטים הבריטים עטו גלימותיהם במשפטים מסוימים⁷¹. כך, הם נהנו מהסממנים החיצוניים שהדגישו את ההבחנה בינם ובין השופטים המקומיים, ה"ילידים". גד פרומקין, מי שהיה השופט היהודי היחיד בתקופת המנדט בבית המשפט העליון, סיפר לימים כי בטקס השבעה של הנציב העליון החדש, הלורד פלומר, בשנת 1925:

"הנציב העליון הסתכל בפנינו, ושאל למה אין אנו חובשים פיאה נכרית, כדרך השופטים האנגלים. להיקראפט [זקן השופטים היוצא – המחברים] באה שאלה זו כמציאה בהיסח הדעת. כל הזמן רצה להנהיג פיאה נכרית לשופטים, אך נתקל בהתנגדותו של הרברט סמואל [הנציב העליון היוצא – המחברים], שלא רצה ליתן הבלטה יתירה לאנגליות בארץ. עכשיו כשהנציב העליון החדש כאילו דורש זאת, ניגש מיד להנהגת ה'וויג'. הוא והשופטים הבריטיים שהיו להם תלבושת ראש זו מן המוכן מיהרו לחבשה, ולא ראו פגם בכך, שהשופטים הארץ-ישראליים עוד אינם מוכנים לעשות כן אף הם. השופטים הערבים התנגדו ל'וויג' [...] בעיני לא נראה הדבר. לא מפני שחמדתי את הפיאה, אלא שסלדה נפשי בהפלייה בפרהסיה בין שופטים לשופטים, וראיתי בזה משום

68 "תלבושת לעורכי דין" הצפירה 21.12.1926, 3.

69 Advocates Amendment Ordinance, No. 1 of 1929. No explanation stated as to the reasons for this amendment; ראו גם PRO CO 733/161/7.

70 ראו כתבן, לעיל ה"ש 66.

71 איתמר בן-אב"י "משפטו של דוד בר ב"פ" דאר היום 18.3.1923, 3: "המשפט נתברר בבית המשפט המחוזי [...] לכבוד היום לבושים השופטים רשמית, וגלימותיהם השחורות וסרטיהם האדומים נותנים ערך מיוחד למשפט".

ביטול האחידות שבשמה צריך המשפט לדגול. לפי הסימן מה שלמעלה מפניהם יכול המסתכל מיד להכיר את האנגלי בפאתו, את הערבי בתרבושו ואת היהודי בגילוי ראשו. כשרציתי משום כך לחבוש פיאה נכרית לא עלה הדבר בידי. הפעם, כשהמדובר הוא בין ערבים ליהודים, כבר מצאו שההפליה אינה נאה, ולא השגוחו בכך, שהערבים הם המסרבים. בעצם לא איכפת היה להם לשופטים הבריטים שיבחינו בהבדל שבנים לבין הילידים! ולימים [...] כשהעברתי לצדי את השופטים הערבים בבית המשפט העליון [...] היה הדבר, כאילו אנו דורשים זכות חדשה שלא ניתנה לנו קודם. אחרי מאבק ארוך ביטלו את ההפליה והפיאה הנכרית עלתה גם על ראשנו, וכך התחילה ההשוואה בינינו ילידי המקום לשופטים אנגלים שעליה נלחמתי כל השנים".⁷²

בעוד האפליה בין השופטים בטלה לבסוף, באשר לעורכי הדין – האפליה הודגשה בכללים. מאחר שבאותה תקופה, הפיקוח על הפרופסיה המשפטית היה נתון בידיה של מערכת השיפוט, נקבעו הכללים בידי זקן השופטים. בתקנות עורכי דין (מדי משפט) משנת 1929 הוא קבע כי מדי המשפט יחויבו בבית המשפט לערעורים, לפשעים חמורים, הגבוה, מיוחד, וקרקעות, אלא אם עורכי הדין קיבלו רשות מיוחדת מבית המשפט. עוד נקבע כי קיימת רשות שלא להופיע במדי משפט בלשכות, בפני בוררים, בבית משפט השלום או בית משפט של חוקר סיבות מות. כלומר, בכללים המקוריים לא נדרשו כלל מדי משפט בערכאות הנמוכות, וההחלטה אם ללבוש בהן מדי משפט אם לאו, נשארה לשיקול דעתו של עורך הדין. לצד החובה והרשות, נקבעה גם הבחנה: מדי המשפט של חברי "המחלקות של מקצוע עורכי הדין באנגליה, אירלנדיה או סקוטלנד, או בכל דומיניון או מושבה בריטיים – יהיו מדי המשפט של בני מקצועם". "מדי שאר עורכי הדין יהיו גלימות אלפקה שחורה [...] יחד עם מעיל

72 גד פרומקין דרך שופט בירושלים (1954); גבריאל שטרסמן עוטי הגלימה: תולדות עריכת הדין בארץ ישראל 246 (1985); ראו גם אסף לחובסקי "תדמיית קולוניאליות ומשפט אנגלי בבית המשפט העליון של ארץ ישראל המנדטורית" זמנים 56, 86, 88 (1996): "באופנים שונים הוצב חיץ ברור בין שופטים בריטים לבין שופטים מקומיים בבית המשפט העליון [...] אפילו לבושם היה שונה. שופטים מקומיים לא הורשו לחבוש את הפאה הנוכרית, שהתהדרו בה השופטים הבריטים. כה אמר זקן השופטים [...] האין להסיק מכאן מסקנה, שיש לבטל לגמרי את ההפרש בין שופטים בריטיים ולא בריטיים, בין עורכי דין בעלי פאה נכרת ומשולליה". וראו גם א"מ ב-28155/27, קטע עיתון לא מזוהה מיום 24.11.1931, בכותרת "In a Few Lines".

כה וצוארון פשתן לבן מוקשה בעמילן וסרטים; בתנאי שעורכי דין מושלמים הלובשים גלימות 'שיכים' לא ילבשו אלא את הגלימה בלבד [...]"⁷³. כך, הכללים יצרו למעשה הבחנות. הבחנה אחת היא בין ערכאות שונות, בעיקר בין ה"בכירות" שבהן ישבו בהכרח שופטים בריטיים לבין ה"זוטרות" שבהן ישבו בעיקר שופטים ילידים. לא תהיה זו השערה מופרכת שלפיה זקן השופטים מק'דונל, אשר היה שמרן שנקט גישה מתנשאת ביחס למקומיים,⁷⁴ בחר להגביל את חובת מדי המשפט רק למקום שבו נכחו, אינהרנטית, שופטים בריטיים.⁷⁵ התוצאה היא, שהערכאות הנמוכות נעדרו את סממני היוקרה מהם נהנו הערכאות הגבוהות וה"נחשבות" יותר – ולמעשה נעדרות בחלקן אותם סממנים עד היום. כך חילחל לו היבט של הבחנה בין שופטים בריטיים ושופטים מקומיים לכדי הבחנה בין ערכאות. הבחנה זו חילחלה למערכת היחסים שבין עורכי דין ובתי המשפט – כמערכת מסרים הנישאת על גופם של עורכי הדין, שלפיה הערכאות הנמוכות "נחשבות" פחות.

הבחנה שנייה, ואולי חשובה יותר, היא ההבחנה בין עורכי דין שהוסמכו בבריטניה ובין אלו שלא; כמו גם הבחנה בין עורכי דין יהודים ומוסלמים.⁷⁶ ההבחנה בין עורכי הדין הבריטים ובין אלו שאינם בריטים אכן עוררה כעס רב בקרב עורכי הדין. סמוך לאחר פרסום התקנות היו שיצאו בעיתונות כנגדן וכנגד זקן השופטים בכובעו כ"מחוקק":

"לכאורה פעוט הוא הענין [...] אולם לאמתו של דבר בולטת כאן בפעם הראשונה הכוונה ליצור באופן רשמי מחיצה בין 'בריטי' ו'ארץ ישראלי'" [ההדגשה במקור].

"אין זאת כי יש כאן כוונה זדונית אחת והיא: לתת סטטוס מיוחד לכל אלה אשר השתלמו במקצוע באנגליה וע"י כך להשפיל יתר חברי המקצוע."⁷⁷

ועורכי-דין יהודיים אף פנו בתלונות בעניין זה להסתדרות עורכי הדין היהודיים שייצגה אותם בפני השלטונות:

73 תקנות עורכי דין (מדי משפט), חא"י ג 1567, ע"ר 1929.

74 לחובסקי, לעיל ה"ש 72.

75 ראו TNA CO 850/181/15 (דיון בשאלה הטקסית, כיצד יש לפנות לשופטים בא"י (תואר הכבוד). דנים באפשרות ההבחנה בין פניה לשופטי העליון לבין פניה לשופטים [אחרים] (גם מדי משפט נשענים על הבחנה דומה)).

76 ראו שטרסמן, לעיל הערה 72, בעמ' 247.

77 י"א "על הפליה אחת" דבר 28.6.1929, 2.

"איננו רוצים להתוכח על השאלה אם חובה חדשה זו שהוטלה עלינו מתאימה לחפצנו ולטעמנו. אולם אנו רואים הכרח לפנות את תשומת לבך שהחוק בפעם הראשונה מבדיל בין עורך-דין לעורך-דין [...] יש הנחה לעורכי-דין שגמרו את חוק למודם באנגליה להופיע לבושי בגדי שרד מקובלים באנגליה [...] מכיון שעורך-דין ע"י תלבשת מיוחדת כזו מצטיין מיתר חבריו הצבור צריך להתרשם שעורך-דין כזה עומד גם על מדרגה מיוחדת. וזכות מיוחדת כזו עלולה לגרום התחרות לא ישרה לחבריו".⁷⁸

במכתב זה מגולמות כמה תלונות. ראשית, מבחינת עורכי הדין המקומיים, מדובר בחובה שנכפתה עליהם, שאינה משקפת בהכרח את הטעם המקומי; שנית, ההבחנה בין עורכי הדין שלמדו באנגליה ובין אלו שלא, היוצרת גם תחרות בלתי הוגנת.⁷⁹ הבחנות בין הפרופסיונלים הופכות את הפרופסיה המשפטית, אשר לכאורה אינה מרובדת, להיררכית. על רקע תפיסה זו, אין להיפלא כי עורכי הדין שלא הוסמכו באנגליה, קבלו על ההפליה.⁸⁰

הסתדרות עורכי הדין היהודים נענתה לאתגר, והביעה מחאתה על הפליה זו באותה עת, וכך גם בתזכיר משנת 1933.⁸¹ חרף הפניות, זקן השופטים לא מצא מקום לערוך שינויים כלשהם בתלבושת עורכי הדין.⁸² גם בשנת 1943 עדיין ניכרו הבחנות אלו היטב בקרב פוקדי בית המשפט:

"For the first time I had an opportunity of admiring at close quarters the wigs on the heads of those lawyers who are

78 מכתב מעו"ד ביגל ועו"ד הילב לעו"ד זמורה, יו"ר הסתדרות עורכי הדין בארץ ישראל, בעניין המדים (4.6.1929) ארכיון המדינה (א"מ) ב-28154/15.

79 זה המקום להזכיר שאיסור פרסומת, למשל, נשען גם על הצדקה של מניעת תחרות בלתי הוגנת בין הפרופסיונליים (בין אלו שיכולים להרשות לעצמם לפרסם ובין אלו שלא).

80 למעשה, גם באנגליה עצמה נוצרה הפליה בין ה־Barristers, שהורשו לחבוש פאה, לבין ה־Solicitors וְה־Attorneys, ראו McLaren, לעיל ה"ש 63, בעמ' 245; McQueen, לעיל ה"ש 63, בעמ' 39.

81 מזכר מהסתדרות עורכי הדין היהודים בא"י לנציב העליון, בעניין זקן השופטים (12.3.1933) א"מ ב-28154/13 (מסבירים כי לא קיבלו נימוקים לפנייה משנת 1929, אף על פי שהסבירו כי ההפליה עומדת בניגוד לכתב המנדט).

82 מכתב מהמומנה על בתי המשפט, לעו"ד זמורה, יו"ר הסתדרות עורכי הדין היהודים בארץ-ישראל, בעניין המדים (26.11.1929) א"מ ב-28154/15 (מתכתובות נוספות עולה כי הסתדרות עורכי הדין העלתה את העניין גם בפגישתה עם הנציב העליון).

privileged in having been called to the British Bar. The wig adds to dignity as well as warmth".⁸³

כלומר, מדי המשפט הבריטיים, הפכו לסמל סטטוס לחלק מעורכי הדין בלבד. הם סימלו את ה"כבוד", שממנו נהנו רק חלק מעורכי הדין. האחרים, הגם שלבשו את מדי המשפט שלהם, לא נהנו מאותו כבוד, מה שהוביל לכך שיוקרתם בעיני לקוחותיהם הייתה פחותה, על המשמעויות כלכליות הכרוכות בכך: "לא פעם נשמעה תרעומת מצד הלקוחות של עורכי-דין שלא חבשו פאה נכרית, שמפלים את בא-כוחם לרעה; והיה חשש אצל לקוחות רבים שמא עורכי דין שלא חבשו פאה נוכרית אינם שווים את שכרם המלא. הדבר הגיע לידי כך שעורך-דין אחד עתר לבג"ץ להרשות לו לחבוש פאה נכרית אף-על-פי שאינו באריסטר [...]".⁸⁴ במובן זה, מדי המשפט יצרו שתי קטגוריות של עורכי דין, כאשר האחת נהנתה, לפחות לכאורה, מיתרון כלכלי על-פני רעותה.

המשמעויות הכלכליות והלאומיות של מדי המשפט התעוררו גם מזווית נוספת, של רכישת הגלימות. אגודות עורכי הדין במחוזות השונים והסתדרות עורכי הדין ביקשו לרכוש במרוכז חליפות וגלימות, כדי להבטיח מחירים זולים יותר לעורכי הדין. ההסתדרות פנתה ל-Ede & Ravenscroft – מוסד לונדוני ותיק (אולי הוותיק ביותר) שסיפק (ועדיין מספק) גם לבוש משפטי.⁸⁵ מי שפנה לחברה היה לא אחר מאשר עורך הדין יצחק אולשן, מזכיר הסתדרות עורכי הדין. אולשן למד משפטים באנגליה, ומטבע הדברים הכיר את החברה. אולשן ביקש לבחון הזמנת מאה גלימות, וקיבל לשם כך דוגמאות בדים מהחברה הלונדונית.⁸⁶ כפי הנראה ההצעה הייתה זולה יחסית, לפחות לדברי המציעה, מאחר שהיקפה היה גדול יחסית. כפי הנראה, בסופו של דבר לא נרכשו מהם המדים, לקול מחאותיהם.⁸⁷ הסיבה לכך הייתה שוב כלכלית-לאומית, במובן של העדפת הייצור

83 C.Z. Kloetzel, "On Being A Witness" PALESTINE POST 3.6.1943, 4

84 שטרסמן, לעיל ה"ש 72, בעמ' 246; מכתב מעו"ד כתר, למזכיר הראשי, בעניין בקשה לחבוש פאה בבית המשפט בא"י (6.11.1939) א"מ מ-277/25 (בשנת 1939 הלין עורך הדין יצחק דוד כתר על כך שאף על פי שהוסמך כעורך בדין באנגליה, הוא מנוע מלחבוש הפאה בבית המשפט בארץ-ישראל).

85 UNA CAMPBELL, EDE & RAVENSCROFT, ROBES OF THE REALM: 300 YEARS OF CEREMONIAL DRESS (1989); THOMAS WOODCOCK, LEGAL HABITS: A BRIEF SARTORIAL HISTORY OF WIG, ROBE AND GOWN (Good Books, 2003)

86 מכתב מעו"ד אולשן, מזכיר הסתדרות עורכי הדין היהודים בארץ-ישראל, ל- Ede & Ravenscroft (לונדון), בעניין המדים (22.5.1929) א"מ ב-28154/15. בתיק דוגמאות של בדים לגלימות.

87 מכתב מ-Ede & Ravenscroft (לונדון), לעו"ד אולשן, מזכיר הסתדרות עורכי הדין, בעניין

המקומי על פני זה האנגלי, אפילו הייצור המקומי מעט יקר יותר.⁸⁸ כך, שוב, הפכו מדי המשפט לעניין בעל משמעות לאומית – של שייכות והזדהות עם מורשת המשפט האנגלי או דווקא המקומי, אולי בדומה למלחמת השפות בבתי המשפט והדרישה למנות שופטים יהודים.⁸⁹ העדפה זו נעשתה על אפם וחמתם של הבריטים, שככל הנראה היו מעוניינים להפיק רווח מחובת מדי המשפט.⁹⁰ ההיבט הכלכלי של מדי המשפט התעורר בימי המחסור של מלחמת העולם השנייה: "לועד עורכי-הדין בת"א הוגשה הצעה שיופיעו בבתי המשפט בתלבושת חאקי אחידה [...]. חברי האגודה טוענים כי ההופעה בתלבושת האזרחית הרגילה אינה אפשרית עתה, לרגל יוקר האריגים והחום. כידוע, הרשה הנציב העליון גם לפקידי הממשלה לתפקד בלא עניבה."⁹¹ ההופעה בתלבושת החאקי נצרכה גם בזכרונם של עורכי הדין: "ותיקי עורכי-הדין זוכרים עדיין, כיצד בימי מלחמת העולם השניה התיר זקן השופטים (הבריטי) את הופעתם של עורכי-הדין בבית-משפט השלום בתלבושת חאקי (לרבות מכנסיים קצרים!), הואיל והדבר תאם את מדיניות הצנע של הממלכה המאוחדת."⁹² היבט זה חזר לכותרות בשנת 1950, בדיון בכנסת בעניין הצנע, אז עלה כי הגלימה הישנה היא סימן של כבוד (של עורך דין ותיק).⁹³ אם תרצו, הבחנה נוספת בין עורכי דין ותיקים וצעירים.

2. הקמת המדינה: המשכיות או התחלה חדשה?

לאור החשיבות שקיבל הנושא בתקופת המנדט, הסמליות שבמוסדות המשפט, ההיבטים הלאומיים והסמליים שנקשרו במדי המשפט, וההבחנות שיצרו אלו בימי המנדט, אך טבעי היה שסמוך לאחר קום המדינה, הוקמה ועדה לתלבושת

המדים (5.6.1929) א"מ ב-28154/15.

88 מכתב מעו"ד וינשל, להסתדרות עורכי הדין היהודים בארץ-ישראל, בעניין המדים (8.10.1929) א"מ ב-28154/15 (על ההחלטה לפנות לחייט מקומי); מכתב מ-י"ר איצ'ס, חיט מדופלם מחיפה, לעו"ד עליאש, בעניין המדים (21.10.1929) א"מ ב-28154/15 (הצעתו לספק את תלבושת עורכי הדין); מכתב מהוועד המרכזי של הסתדרות עורכי הדין היהודים בארץ-ישראל, לאגודת עורכי הדין היהודים, בעניין המדים (1.10.1929) א"מ ב-28154/15 (לפיו מבקשים לאסוף סכום כסף מכל חבר ואת מידתו, כדי להזמין את המדים באנגליה. בתיק רשימת מידותיהם של עורכי דין ידועים באותה תקופה).

89 שטרסמן, לעיל ה"ש 72, בעמ' 62-52; א"מ ב-28155/27, לעיל ה"ש 72.
90 "מדים לעורכי דין בא"י" דבר 16.5.1929, 1. נכתב על התקנות החדשות בעניין מדי משפט כי: "את המדים – אצטלה שחורה וצווארון חושן לבן – הזמינה הממשלה באנגליה. כל עורך דין ישלם בעד תלבושתו 2 לא"י".

91 "תלבושת פשוטה לעורכי הדין" דבר 15.6.1942, 2.
92 ב' גור "מדי משפט" דבר 28.12.1960, 3. מחמת המצב הכלכלי, כותב כי: "דומני, שחובה זו של ההידור בלבוש עורכי-הדין אינו עולה בקנה אחד עם המאבקים לריסון הצריכה".

93 יעל גבירץ ספר היובל: 50 שנות לשכה, 1961–2011, 101 (2011).

משפטית.⁹⁴ הסתדרות עורכי הדין הציעה לשר המשפטים שלושה מועמדים לוועדה לתלבושת משפטית: עורכי הדין גויטין, ד"ר זליגסון, וד"ר רוטנשטרייך.⁹⁵ שר המשפטים רוזנבליט עידכן את משה זמורה, נשיא בית המשפט העליון, במינוי הוועדה, והעמידו בראשה.⁹⁶ לצד שלושת עורכי הדין והנשיא זמורה, ישבו בוועדה עוד שני שופטים: נשיא בית המשפט המחוזי בתל-אביב הד"ר ברדקי והשופט קטן. החבר האחרון בוועדה היה צ"ע בקר שבאותה תקופה היה המשנה ליועץ המשפטי לממשלה.⁹⁷ יושב הראש, הנשיא זמורה, פתח את הדיון ועמד על חשיבות הסוגייה: "[...] השאלה העומדת לדיון בעלת חשיבות. הבעיה בעצם היא מציאת שביל הזהב בין ההוד וההדר ובין ההנחות שצריך לעשות לאקלימה של תל-אביב". הוא קבע כי: "ההדר נשאר בעל חשיבות".⁹⁸ זמורה הציע להנהיג תלבושת בין-לאומית ולא "נוצרית או אנגלית", וכן קבע כי: "יש לבטל את הפאה הנכרית" (שמקורה בכנסיה הקתולית). לצד זאת, הציע כי בבית המשפט יש להיות בכיסוי ראש, והציע לפנות לאמן שיספק הצעותיו.⁹⁹ הוא הציע גלימה שחורה ולא לבנה, כדי לספק את "דרישות ההדר". אחריו, בקר הציע שגם שופטי שלום יעטו גלימה וכך גם עורכי הדין. הוא התנגד להבחנה בין עורכי דין פרטיים לעורכי דין של הממשלה. בסיכום הישיבה נקבע כי למרות האקלים, מוצע לשמור על לבוש מיוחד בבית המשפט; כי יש לוותר על הזנביות ועל הפאה הנכרית והצווארון הגבוה והקשה. אשר לכיסוי הראש נקבע כי: "נתקלנו בקושי ביחס לכסוי הראש. בהתחשב עם הזרמים הדתיים, רצוי לא לתת פתחון פה לתרעומת". עוד נקבע כי אין צורך בגלימות בבית משפט השלום לעורכי דין, זאת להבדיל משופטים.¹⁰⁰ בישיבה הבאה,¹⁰¹ סיכם זמורה כי השאלה

94 שם; ראו גם שטרסמן, לעיל ה"ש 72, בעמ' 245 ו-247; שמואל שמיר "מדי משפט – לבוש כהונה ומדע" הלשכה 28 (2007).

95 מכתב מעו"ד שבו, הסתדרות עורכי הדין היהודים בארץ-ישראל, לשר המשפטים, בעניין ועדה לתלבושת משפטית (21.7.1948) א"מ ג-5669/2.

96 זהות חברי הוועדה יצרה ועדה בעלת אופי משפטי. וראו לעניין זה מכתב מא' צילזינג, שר החקלאות, לשר המשפטים, בעניין התנגדותו למדי שופטים (9.8.1948) א"מ ג-5669/2 (מתנגד ושואל "האם תינתן הזדמנות בממשלה לקבוע את דמות בית-המשפט?").

97 מכתב משר המשפטים, למר א"ע בקר, סגן היועמ"ש, בעניין ועדה לתלבושת משפטית (29.7.1948) א"מ ג-5669/2.

98 שם; פרוטוקול ישיבה 2 של ועדת התלבושות, 2 (10.8.1948) א"מ ג-5669/2 (להלן: "פרוטוקול 2"); לדיון בנושא הכבוד הטקסי או הדרת הכבוד באופן כללי, ראו אורית קמיר **שאלה של כבוד: ישראליות וכבוד האדם** (2004); לדיון בנושא בהקשר של עורכי-דין, ראו זר-גוטמן, כתבן ושנוור, לעיל ה"ש 13, בעמ' 27-28.

99 פרוטוקול ישיבה 1 של ועדת התלבושות 1-2 (4.8.1948) א"מ ג-5669/2. ד"ר ברדקי הציע את הכובע של החכמים הספרדים. אשר לכובעי שופטים – פנו לשני אמנים בתחום (ג'ניה ברגר וד"ר פאול לוי). הצעותיהם מצויות בתיק.

100 שם.

שנותרה לדיון נוגעת לכובע ולעניבה. הרב אסף, שככל הנראה צורף בשלב זה לוועדה, הצטרף למצדדים בחבישת הכובע בחלק מזמני הדיון. גויטיין התנגד להבחנה בגלימות השופטים בין הליך אזרחי לפלילי, ולפיכך הוסכם על גלימה שחורה, כותונת לבנה עם צוארון רגיל, עניבה שחורה וז'קט כהה. בבית משפט השלום נקבע כי אין צורך בגלימות עורכי דין. נקבע גם כי אין כסות ראש לעורכי דין. עורך דין רוטנשטרייך הוסמך לקבל חוות דעת מעורכת דין ביחס לתלבושת נשים. הוא דיווח כי: "המסקנא היא שיש להנהיג חולצה לבנה בלי כל קשוסים פתוחה או סגורה"¹⁰².

מעניין כי הדיונים לא התמקדו בסוגיית ההתנתקות מהבריטים, אלא דווקא בסוגיות של דת: ביטול הפיאה הנכרית – לא כי היא מסמלת את עול המנדט, אלא מכיוון שמקורה בכנסיה הקתולית. זאת לצד הדיונים על רציות הכובעים באולם בית המשפט, וההיבט הדתי הקשור בהם.¹⁰³ מעבר לכך, חברי הוועדה, אולי מחמת ההבחנה הכואבת בין עורכי דין "בריטיים" לילידים בזמן המנדט, דחו אפשרות ליצירת הבחנות נוספות: כגון בין עורכי דין פרטיים ושל הממשלה, ובין שופטי המשפט האזרחי והמשפט הפלילי. זמן קצר לאחר מכן דיווח זמורה ליעוץ המשפטי כי הוועדה סיימה את עבודתה. הוא ציין כי פרסום התקנות בעיתון

101 פרוטוקול 2, לעיל ה"ש 98.

102 מכתב מעו"ד רוטנשטרייך, לא"ע בקר, סגן היועמ"ש, בעניין ועדה לתלבושת משפטית (7.9.1948) א"מ ג-2/5669.

103 ראו במיוחד גיא לוריא ויאיר שגיא "טקס הצהרת האמונים של השופטים בישראל: היסטוריה, תאולוגיה וסוציולוגיה ארגונית" מחקרי משפט לג 9, 33 (צפוי להתפרסם); ראו בגי' 1912/97 ריש, עו"ד נ' מועצת הרבנות הראשית לישראל, פס' 11 לפסק הדין של השופטת דורנר, פ"ד נב(5) 650 (1998): "הנהיגו, חובת כיסוי הראש – לאו דווקא בכיפה – יסודה במנהג המבטא דרך-ארץ כלפי בית-הדין. ניתן להשוותו למנהג המקובל בחברה הלא-יהודית, הדורש הסרת הכובע לאות כבוד. כך, בתקופת המנדט נדרשו הנכנסים לבית-המשפט, לרבות יהודים, להסיר את כובעיהם"; ראו זימר בספרו הנ"ל [ד], בעמ' 38 [יצחק (אריק) זימר עולם כמנהגו נוהג: פרקים בתולדות המנהגים, הלכותיהם וגלגוליהם 38 (מהדורה שנייה 1996) – המחברים]. לעומת זאת, לכיסוי הראש בכיפה הקשר דתי חד-משמעי. אלא, שכאמור, התקנה הנדונה אינה דורשת חבישת כיפה דווקא, והמתדיינים ובאי-כוחם חופשיים לבחור לעצמם כיסוי ראש נעדר זיקה דתית. זאת ועוד, התקנה לפי לשונה חלה גם על עורכי-דין שאינם יהודים בהופיעם בבתי-הדין הרבניים, ועל אלה בוודאי לא חלה מצווה דתית יהודית בדבר כיסוי ראשם. בכך מתנתקת הדרישה לכיסוי ראש מן המצווה הדתית, וממילא אינה פוגעת בחופש המצפון. הדבר דומה במידת-מה לחובה לעטות גלימה בבית-המשפט, המקובלת באירופה מאז ימי-הביניים, שאף מקורה היה דתי. במרוצת הדורות איבדה חובת עטיית הגלימה משמעות זו, וכיום לא יישמע עורך-דין בטענה כי הדרישה לעטות גלימה פוגעת בחופש המצפון והדת שלו; ראו Peter Goodrich, *Signs Taken for Wonders: Community, Identity, and a History of Sumptuary Law*, 23 LAW & SOC. INQUIRY 707, 719–720 (1998).

הרשמי דחוף, מאחר שמועד פתיחת בית המשפט העליון מתקרב וכן הדיון במשפטם של שני אנגלים הנאשמים בגילוי סודות, ובמשפט זה יופיעו עורכי דין מאנגליה ו"אין זה רצוי שיהיו רשאים, לפי התקנות הקיימות, להופיע בתלבושתם הם".¹⁰⁴ כאמור, המשפט, אגב, על אודותיו דיווח זמורה, היה לא אחר ממשפטו של סילבסטר, שהואשם בריגול, והדיון בעניינו התקיים באותה עת בבית המשפט המחוזי. בדיוני הוועדה נדמה כי זהו האזכור היחיד לקשר הבריטי לסוגיה, אזכור שממנו עולה אולי רצון "להשיב לבריטים כגמולם". לעומת זאת, בדברי ההסבר לתקנות עצמן דווקא הודגשה סוגיות ההתנתקות מהמשפט הבריטי, על הריבוד שיצר לטובת עורכי דין בריטיים: "טרם הוחלט אם תהיה תלבושת מיוחדת לשופטים ולעורכי-דין ואם כן מה תהיה; אולם נראה לנכון לבטל מיד את ההפליה בין עורכי-דין ישראלים לבין עורכי-דין של ארצות האימפריה הבריטית".¹⁰⁵

הוועדה שהוקמה לעניין זה בשנת 1948 לא מיהרה לבטל לחלוטין את מדי המשפט, אף על פי שבתקופת המנדט הם יצרו הבחנות שונות – אנטיתזיה לכללים של אחידות ושוויון: בין בריטים למי שלא הוסמכו בבריטניה; בין יהודים ומוסלמים; בין עונות השנה; בין גברים ונשים (כשהיעדרו של כלל מבחין יצר הבחנה בעייתית, אבל גם התקנתו של כלל מבחין בהמשך יצור בעיה דומה); ועוד. בעיני הוועדה, שימור המסורת היה דרוש ככל הנראה לשם שמירה על כבוד מערכת המשפט – הדרת הכבוד, ולשם כך הוועדה תמכה בהשארת חובת מדי המשפט.¹⁰⁶ השינויים שנערכו נועדו למחוק חלק מההבחנות הרבות שנועדו ליצור ריבוד מעמדי בקרב המשפטנים בארץ, כמו ההבחנות בין מי שלמדו באנגליה לבין האחרים. עם זאת, עדיין נותרו ההבחנות – בין ערכאות גבוהות ונמוכות; בין עונות השנה; בין גברים לנשים; ומתן מקום להבחנה דתית בהתאם לכיסוי הראש שיבחר עורך הדין. כלומר, הוועדה לא מחקה את מורשת המנדט אלא דווקא המשיכה אותה בראיית מדי המשפט כמי שיוצרים אלמנט של מכובדות שגדרש לצורך קיום הליך שיפוטי. הרצון להישען על היבט המכובדות שבמדי המשפט נובע אולי מהתרפקות על ערש המנדט ואפילו מניסיון לדמות

¹⁰⁴ מכתב מסגן היועמ"ש, לד"ר זמורה, נשיא בית המשפט העליון, בעניין ועדה לתלבושת משפטית (5.9.1948) א"מ ג-2/5669.

¹⁰⁵ תקנות מאת שר המשפטים בדבר תלבושת עורכי-דין, פקודת עורכי הדין, 1938, ע"ר 1948, 132 (תקנת משנה 3 לתקנה 2 תבוטל, המילה "שאר" בשורה הראשונה של תקנה 3 תימחק, המילה "פלשתניאים (א")" בשוליים לתקנה 3 תימחק).

¹⁰⁶ ראו שמיר, לעיל ה"ש 94, בעמ' 29: "נראה כי הנוהג המקובל של שופטים, דיינים ושייחים להתעטף בגלימה נוצר מן החובה לשמור על כבוד המערכת והתפקיד". שמיר מתאר גם את הוויכוח בארץ בין המצדדים בגלימה (שוויון בין עני ועשיר, גברים ונשים, צעירים וותיקים) והמתנגדים ("שמלה של נשים" "סימן היכר ארכאית").

לשיטת המשפט האנגלית ומסורתה, תוך מחיקת המורשת רק מקום שבו היא פגעה ישירות בעורכי הדין המקומיים.

כאמור, בראש הוועדה לקביעת מדי המשפט עמד נשיא בית המשפט העליון, השופט זמורה. הבחירה להעמיד בראש "ועדת לבוש" את נשיא בית המשפט העליון היא אות ברור לחשיבות מדי המשפט עבור המערכת המשפטית. יתר על כן, היא עדות לכך שמדי המשפט משקפים קשר בין שני אגפי הפרופסיה המשפטית – שופטים ועורכי דין – כאשר לפחות נכון למועד הקמת המדינה, הגורם המפקח על עורכי הדין היה עדיין, ולו במקצת, מערכת השיפוט וזקן השופטים (נשיא בית המשפט העליון) בראשה.

השקפה זו ממשיכה את התפיסה המנדטורית. כך, פקודת עורכי הדין משנת 1922 שיקפה מציאות שבה עיקר הפיקוח על עורכי הדין והסמכתם היה נתון בידי זקן השופטים והוועד המשפטי. בשנת 1938 תוקנה פקודת עורכי הדין והותקנה פקודת המועצה המשפטית. שתיהן צמצמו את הפיקוח של מערכת השיפוט על עורכי הדין, ובכל זאת, לענייננו, סעיף 29(1)ג) לפקודת עורכי הדין (1938) הפקיד בידי זקן השופטים את הסמכות בענין: "ההתנהגות והמדות המקצועיות של עורכי דין ושל אנשים הרשאים לשמש כעורכי דין בבתי הדין הדתיים המושלמים, וסדרי העבודה במקצוע עורכי הדין ובמקצוע האנשים האלה, לרבות המדים המשפטיים שעל עורכי הדין ללבוש ובתי המשפט שבהם יש ללבוש מדים כאלה [...]". כל זאת, עד אשר הפיקוח על עורכי הדין עבר לידי לשכת עורכי הדין, ופחת כוחם של השופטים בהקשר זה. עם השנים, נשתכחה העובדה שמדי המשפט היו נתונים לפיקוח מערכת השיפוט, ושירתו את הדרת הכבוד בבית המשפט, וכפי שנראה, הפכו לשרת את הדרת כבודם של עורכי הדין.

3. שנות השישים ואילך: לכבוד מי?

בשנת 1960 נקבעו כללים חדשים למדי המשפט המחייבים. בתקנות אלו נקבעו מדי משפט נוחים יותר מבעבר. חשוב יותר, בתקנות נקבע כי גם בבית משפט השלום קיימת חובה למדי משפט. עם זאת, לא נקבעה חובה לעטות גלימה בבית משפט השלום.¹⁰⁷ תיקון זה התקבל כחצי שנה לפני חקיקת חוק לשכת עורכי הדין, התשכ"א-1961, תוך ניצול ההזדמנות האחרונה לתיקון התקנות, לפני העברת הסמכויות הרלוונטיות ללשכת עורכי הדין, כדי להרחיב את חובת מדי המשפט גם לבית משפט השלום, לצד רשות לעטות את הגלימה בערכאה זו. אומנם, פורמלית מי שהתקין את התקנות היה שר המשפטים, אך בפועל "ההחלטה [...] נתקבלה באסיפה כללית של שופטי השלום [...]". להחלטה זו קדמה הוראה של בתי המשפט כי עורכי הדין חייבים בנשיאת חולצה לבנה, בגד

107 תקנות עורכי-הדין (מדי משפט), התשכ"א-1960, ק"ת 1065.

כהה עם עניבה שחורה וכן עליהם לעטות גלימה שחורה. בתקנון חדש זה [...] יש סעיף קטן, המשאיר את הרשון בידי עורך-הדין שלא לשאת גלימה בבית משפט השלום". [הטעויות במקור].¹⁰⁸ מעבר לכך שהחלטה זו משקפת את שירת הברבור של פיקוח מערכת השיפוט על עורכי-הדין, הנימוקים להחלטה, כפי שהובאו בכתבה מאותה עת מלמדים על הרציונלים שבבסיס ההחלטה: "ההחלטה של שופטי השלום באה לעודד את עורכי הדין להופיע בגלימות. על זאת העיר אחד השופטים, כי לא פעם, בשעת דוחק באולם, איננו יודע מי הקליינט ומי הפרקליט במשפט [...]". השופטים מניחים כי הגלימה השחורה, אותה ילבש עורך הדין, תסייע לקיים יחס של כבוד אליו [...]".¹⁰⁹ כלומר, גלימה כמבחניה בין עורכי הדין ולקוחותיהם – לא למענם של עורכי הדין, אלא לטובת השופטים, שידעו להבחין בין השחקנים באולם (על כך נרחיב בהמשך);¹¹⁰ וגלימה כמעניקה את הדרת הכבוד המקצועית. באותה החלטה נקבע גם כי גם שופטי השלום יעטו גלימות (עד אז רק שופטי העליון והמחוזי עטו גלימות, אף שכבר בשנת 1948 הוצע שגם שופטי השלום יעטו אותן). גם להן יוחסה מטרה: "אשר לגלימות השחורות של שופטי השלום הגדרום השופטים כ'יצירת דיסטנץ של הרגע הראשון', בין השופט לבין הנאשמים והקהל [...]".¹¹¹ החלטות אלו זכו גם לביקורת: מכיוון שעורכי הדין אינם חייבים בגלימה בבית משפט השלום, עלול להיווצר מצב שבו השופט ועורך דין אחד יהיו בלי גלימה, ועורך הדין האחר עם גלימה.¹¹² כך, הרשות אם לעטות גלימה אם לאו, הפכה אף היא לאלמנט שאינו מקדם אחדות.

מאז, עלתה סוגיית מדי המשפט מעת לעת, ובעיקר הודגשה המחלוקת בנוגע לגלימה בבית משפט השלום. למשל, בשנת 1971 פנה נשיא בית המשפט העליון ללשכה וביקש שעורכי הדין יופיעו בגלימה גם בבית משפט השלום. בלשכה סירבו.¹¹³ שנתיים לאחר מכן, בדו"ח של לשכת עורכי הדין נמצא כי עורכי הדין מופיעים בבית המשפט ללא מדי משפט כראוי.¹¹⁴ בשנת 1995, "בעקבות התרופפות בהקפדה על לבוש של עורכי/ות דין בעת הופעה בבית המשפט",

108 יגאל לב "גם שופטי השלום ילבשו גלימות שחורות" מעריב 1.12.1960, 11.

109 שם.

110 כפי שנראה בהמשך המאמר (החלק האמפירי בדיון ליד טבלה 3), כיום רק מיעוט קטן מקרב עורכי הדין (ומיעוט קצת קטן פחות מקרב השופטים וציבור המבקרים בבתי המשפט) סבור כי תפקידן של הגלימות הוא לאפשר הבחנה זו.

111 שם. (כפי שנראה בהמשך בדיון ליד טבלה 4, כיום גם הנמקה זו באשר לתפקידן של גלימות השופטים אינה מקובלת על רוב השופטים, עורכי הדין וציבור המבקרים בבתי המשפט).

112 "עם גלימה – ובלעדיה" מעריב 9.11.1960, 3.

113 גבירץ, לעיל ה"ש 93.

114 שם, בעמ' 102.

הוצע "לרענן" את הכללים, כאשר, "במהלך הדיון במועצה הארצית הועלו הצעות [...] ביניהן לבטל כליל את חובת המקטורן וכן להסיר כל מגבלה על לבוש כמו בארה"ב"¹¹⁵. ושוב בשנת 2010 נדונה חובת עטיית הגלימה בבית משפט השלום, לפי הצעתו של יושב ראש הלשכה שנתמכה על-ידי הנהלת בתי המשפט, ואשר נדחתה "על חודו של קול"¹¹⁶. כפי הנראה, המתנגדים להצעה טענו כי לא בכך תבוא לידי פתרון בעיית תרבות הדיון בבית המשפט, אלא כ"שהשופטים עצמם יכבדו את עורכי הדין"¹¹⁷. כן נטען שגם כך מדי המשפט אינם מתאימים למזג האוויר ולמיזוג בבית המשפט.¹¹⁸ שנתיים לאחר מכן, החליטה המועצה הארצית של לשכת עורכי הדין לחייב את עורכי הדין לעטות את הגלימה גם בערכאות נמוכות יותר מאלו המצוינות בכללים. למרות ההחלטה, גם הפעם לא תוקנו הכללים והחובה לא הורחבה, אך חשיבות הדברים היא דווקא במחלוקות שהתעוררו בעניין זה בישיבת המועצה:

"במהלך הדיון בנושא שהתקיים אמש, הציגו חלק מחברי המועצה הארצית הסברים שונים בעד הצורך בגלימה בעת דיונים בכל בתי משפט, ולפיהם בתי משפט השלום ראויים לחיזוק ולכבוד כמו בתי המשפט המחוזיים, בין היתר לאור המגמה שלפיה יותר ויותר סמכויות מוענקות לערכאה זו. עוד נטען כי הדבר יוסיף לכבוד המקצוע, לכבוד ההליך המשפטי ולשמירה על תרבות הדיון בבתי המשפט. מנגד, נשמעו טענות שלפיהן הצורך בגלימה בעת הדיונים מיותר, בפרט לאור העובדה שמדינת ישראל בעלת אקלים חם, וכי כבוד המקצוע ומעמדן של הערכאות השונות אינו תלוי בלוש עורכי הדין"¹¹⁹.

גם בפסיקה, הסוגיה המרכזית בגינה מאוזכרים מדי המשפט בכלל והגלימה בפרט, נוגעת בשאלת סמכות בית המשפט לאכוף חובה זו. במקרה אחד, עורכת דין הופיעה בבית המשפט לתעבורה לבושה בסוודר שחור. בית המשפט הורה לה

115 ארי סירקין "מדים חדשים לעורכי הדין" 19.5.1995 NEWS1.

116 יובל יועז "עורכי הדין לא יחוייבו ללבוש גלימה בבית משפט השלום" גלובס 15.9.2010.

117 שם.

118 כיום נוצר בבתי משפט השלום מצב אנומלי, בעיקר בימי הקיץ. בעוד השופטים עטויים בגלימה, שאר הנמצאים באולם (עורכי דין, עדים, קלדנים ומבקרים) לבוש בבגדי קיץ קצרים. התוצאה היא כי כיוון מיזוג האוויר לפי צרכיו של השופט לרוב לא יתאים לצורכיהם של שאר המשתמשים ויגרום להם להרגיש כי קר מדי.

119 עו"ד איתי הר-אור "ועדה מיוחדת של לשכת עורכי הדין תחליט: איזה לבוש יחויבו עורכי דין ללבוש בעת הופעתם בערכאות בתי משפט" לשכת עורכי הדין בישראל (5.7.2012) https://www.israelbar.org.il/article_inner.asp?pgId=132839&catId=6

להסיר את הסוודר, ולבסוף קבע שלא יאפשר לעורכת הדין לטעון באולם בית המשפט, בקבעו שמדובר ב"הפרעה" לפי סעיף 72 לחוק בית המשפט. הנשיא ברק קבע כי: "המשיבה נכחה באולם בית המשפט לרגל תפקידה. כללי מדי משפט הותקנו על-ידי המועצה הארצית של לשכת עורכי הדין לפי סמכותה מכוח סעיף 109(7) לחוק לשכת עורכי הדין, תשכ"א-1961 (להלן – חוק לשכת עורכי הדין). הפרת כללים אלה נתונה לשיפוט המשמעתי של לשכת עורכי הדין (סעיף 61(2) לחוק לשכת עורכי הדין). אשר על כן, בנסיבות העניין לא היה רשאי בית המשפט להפעיל כלפי הסגורית את סמכותו לפי סעיף 72".¹²⁰ בכך ביטא הנשיא ברק את העמדה שלפיה הפרת כללי האתיקה נתונה למרות הלשכה ולא למרות בית המשפט.¹²¹ עמדה זו השתמרה בעיקרה בפסק הדין העקרוני בעניין זה שניתן לאחרונה, בפרשת אל מדאמין. עם זאת, דווקא בעניין מדי המשפט, קבע השופט סולברג כי הסמכות לאכוף את הכלל נמצאת בידי בית המשפט: "לעתים מתעוררות שאלות שבאתיקה, שהעברתן לדיון אצל לשכת עורכי הדין תכביד על ההליך שלא לצורך. [...] כך הוא גם כאשר מדובר בהפרה ברורה וחד-משמעית של כללי האתיקה. למשל, ברי כי בית המשפט מוסמך להעיר לעורך-דין המופיע לפניו בלבוש לא הולם, בניגוד לכללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט), התשס"ו-2005, או כאשר עורך הדין אינו שומר 'על יחס כבוד לבית המשפט' [...] והוא אינו צריך להגיש תלונה לוועדת האתיקה. אלו עניינים המתעוררים תוך כדי הדיון, ועניינם בהפרת כללים הנוגעים במישורין ליחסו של עורך הדין לבית המשפט. פנייתו של בית המשפט לעורך דין בעניין שכזה, הריהי במובהק חלק מסמכותו הטבועה" (ההדגשה במקור).¹²² יש לשים

¹²⁰ בש"פ 11843/04 מדינת ישראל נ' שטיינברג (תקדין 17.1.2005). יש להוסיף כי הנשיא ברק התייחס במקרה זה לעובדה שמדובר בתיק פלילי, על כל האינטרסים הכרוכים בהפסקת דיון במקרה זה, אך נדמה כי ההכרעה העקרונית, שלפיה לשכת עורכי הדין היא שאמונה על אכיפת הכללים, לרבות מדי המשפט, נותרה בעינה, בלי קשר למהות הדיון.

¹²¹ ס' 72(ג) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], התשמ"ד-1984: "סעיף זה לא יחול על מי שנתון באותו ענין לשיפוט משמעתי על פי חוק לשכת עורכי הדין, והוא נמצא באולם בית המשפט לרגל תפקידו".

¹²² רע"א 9930/17 אל מדאמין בע"מ נ' שחאדה חנא (נבו 28.3.2018). בפרשת אל מדאמין נדונה השאלה על מי לדון בשאלת ניגוד עניינים של עורך דין העולה במהלך משפט – ועדת האתיקה או בית המשפט? שאלה זו, כלשונו של בית המשפט נוגעת ב"[...] התלבטות בין שתי תכליות של כללי האתיקה. תכלית אחת נועדה לשמור על כבוד המקצוע; תכלית שנייה נועדה להגן על לקוחותיהם של עורכי הדין, ועל הצדדים למשפט, שעלולים להיפגע מהתנהגות לא הולמת של עורך-דין". כך, בית המשפט מפריד בין שתי התכליות וקובע כי: "השאלה המקדמית שעל בית המשפט לבחון היא, אפוא, אם הטענה המועלת לפניו מבוססת על פגיעה בזכויותיו של בעל הדין בהליך, ולא על פגיעה בטהרת ובכבוד המקצוע גרידא. במובן זה, אני תמים דעים עם קביעתה הנ"ל של השופטת מ' נאור שלפיה אין זה מתפקידו של בית המשפט 'לשמור' על עורכי דין מפני הפרת

לב, כי השופט סולברג נקט לשון "להעיר" ולא לשון "לאכוף", ואולי במובן זה קיימת זהות בין שני פסקי הדין. אך חשיבות הדברים היא דווקא באמירה: "אלו עניינים המתעוררים תוך כדי הדיון, ועניינם בהפרת כללים הנוגעים במישורין ליחסו של עורך הדין לבית המשפט". דברים אלו משקפים את התפיסה שלפיה המוקד של הכללים העוסקים במדי המשפט הוא במערכת היחסים הישירה שבין בית המשפט ובין עורכי הדין, ומכאן שלבית המשפט לכל הפחות סמכות להעיר לעורכי הדין על הפרת הכללים – הפרה שיש בה פגיעה בכבוד בית המשפט.¹²³ יתר על כן, כפי שהראינו במקום אחר, הסנקציה שנוקטת בפועל על ידי בתי המשפט נגד עורכי דין בגין הפרת כללי ההתנהגות בבית המשפט היא כמעט אך ורק הערה בעל פה.¹²⁴ לפיכך, ייתכן בהחלט כי כשהשופט סולברג כתב "להעיר", כוונתו היא "לאכוף בדרך שבה בתי המשפט אוכפים כללי התנהגות בבתי המשפט".

בנקודה זו חשוב לחזור להיבט ההיסטורי. נדמה כי ההבחנה בין כללים משמעותיים שראוי שהפרתם תוליד תגובה של בית המשפט לבין כללים משמעותיים אחרים (מעבר לקלות הבריור העובדתי) אמורה להיות נעוצה במטרת הכללים. אם הכללים נתפסים כמיועדים להגן על כבוד בית המשפט, כמו מדי המשפט והתנהגות נאותה בבית המשפט, ראוי שבית המשפט יאכוף ישירות את הפרתם. אם הכללים מיועדים להגן על עורכי הדין או הלקוחות, מן הראוי להשאיר את האכיפה ללשכה. מבחינה זו, כללי ההתנהגות בבתי המשפט ומדי המשפט הם אולי השריד האחרון לעבר שבו עורכי הדין היו נתונים לפיקוח ישיר, ולו חלקי, של מערכת השיפוט.¹²⁵ יש לציין כי ממספר החלטות ניכר שלא רק

הכללים. אכן, עניינו של בית המשפט אינו בשמירה על טהרת פעולתו של עורך הדין, אלא בשמירה על הגינות ההליך מנקודת מבטם של בעלי הדין" (ההדגשה במקור).
 123 בכמה מקרים אפשר לראות כי זו גם התפיסה המקובלת בפרקטיקה: מ"י (שלום א') 11-05-23842 מדינת ישראל נ' מימון (נבו 15.5.2011): "אף שהסגור התייצב באולמי ללא מדי משפט ובהופעה שאינה הולמת ואינה מתאימה, מצאתי לנכון להתיר ייצוג החשוד על ידי הסגור זאת לבקשת החשוד"; "האם יכול עו"ד של קבלן לייצג את הקבלן בהליכים כנגד רוכשי דירות?" אתיקה מקצועית 1 (2.9.2002) <https://bit.ly/3sFgFfy>, שנוסף על העבירה האתית, "[...] לבית המשפט נתונה סמכות לפסול הופעה שאינה בהתאם".

124 חמי בן נון, בועז שנור ואייל כתבן "תיקון אולם: התנהגויות מכבידות וכבוד בית המשפט" המשפט כ 11, 36-39 (2014).

125 עו"ד עמוס ויצמן "האם לבית המשפט מוקנית הסמכות להכריע בסוגיות של אתיקה מקצועית של עורכי דין?" WEITZMAN-ETHICS (23.8.2015) <https://weitzman-ethics.com/?p=260>: "תקנה 1 לתקנות עורכי הדין (מדי משפט), תשכ"א-1961 חייבה עורך דין ללבוש מדי משפט בעת ייצוג לקוח בבית המשפט, 'זולת אם הורה לו בית המשפט לנהוג בדרך אחרת'. סעיף 2 לכללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט), תשנ"א-1991 כולל הוראה דומה. הכללים הנוכחיים, כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט),

בתי המשפט, אלא גם לשכת עורכי הדין מקפידה על אכיפת האחידות.¹²⁶ שלא כעמדת מערכת השיפוט עצמה כלפי מדי המשפט, כפי שהובעה לעיל, כותבים ודוברים מחוץ למערכת המשפט אשר מביעים את דעתם בנוגע לחובת מדי המשפט, מעידים אגב אורחא על פערי תפיסות, שקשור במטרתם של מדי המשפט כשומרי כבוד בית המשפט, כיוצרי אחידות בין עורכי הדין, או כמוסיפים להדר הפרופסיונלי של עורכי הדין. כך, למשל, אצל קוט: "בצבע הצנוע, באחדותה בכל המדינה, באה הגלימה לסמל שתי איכויות של מקצוענו. אחד השוויון בין עורכי הדין [...] "מאידך הגלימה גם מייצגת את עצמאותם של עורכי הדין [...]";¹²⁷ "תרומתנו למערכת המשפט אדירה היא, ובלעדינו אין כל אפשרות למשפט הוגן. את זאת אנו מכריזים ע"י הלבוש המיוחד על המבדיל אותנו מיתר באי בית המשפט ועם הכרזה זו אנו דורשים את יחס הכבוד לו אנו ראויים הן מצד לקוחותינו והן מצד השופטים או אנשי הפרקליטות";¹²⁸ "במדינת ישראל פן נוסף למשמעות הגלימה: קטגור, סנגור ושופט לובשים את אותה הגלימה";¹²⁹ וכך אצל רוכלי, הטוען כי הגלימה "מזוהה עם שיאו הדרמטי של המקצוע המשפטי – ההופעה בבתי המשפט". [...] יש בזכות ללבושה תגמול סמלי על המאמץ שהושקע על ידי המשפטנים בהכשרתם [...]".¹³⁰ "הגלימה היא אחד מסמלי

התשס"ו-2005, נוסחו אחרת. הם מגדירים רק את המדים עצמם. נראה כי קשה לחלוק על סמכות בית המשפט לאסור על עורך דין להתייצב בפניו אם לא יופיע לבוש במדי משפט. לא סביר לטעון: מצד אחד בית המשפט מוסמך לאסור ייצוג על ידי עורך דין שאינו לבוש במדי משפט, ומצד שני אינו מוסמך לאסור על עורך דין לייצג באופן המפריע למהלך הדיונים ושאינו שומר על כבוד בית המשפט. החובה להופיע בבית המשפט במדי משפט היא חלק מהחובה לשמור על כבוד בית המשפט. ההופעה במדי משפט נועדה להבטיח הופעה בלבוש הולם ובצורה מכובדת" (בכך היטיב עורך דין ויצמן למפות את ההיסטוריה של הכללים, אשר זיקתם לבתי המשפט נשחקה עם השנים).

"חולצה לבנה עם כפתורים בלבד" **אתיקה מקצועית** 49 (13.01.2013) ¹²⁶ <https://bit.ly/3JoxP7X>: "הדברים ברורים ונהוגים מזה שנים, החולצה הלבנה צריכה להיות עם צווארון – הכוונה לחולצה עם כפתורים. אין הכוונה לחולצת טריקו או חולצת גולף או חולצת פולו"; ראו גם ת"א (שלום ת"א) 48889/06 עו"ד אילן נ' המאגר הישראלי לביטוחי רכב ("הפול"), עמ' 8 (נבו 6.9.2010). (מדי משפט במסגרת פיצוי נזיקי). התובע, עורך דין, שנפגע בתאונה זקוק היה לנעליים אורטופדיות. כעורך דין הוא מנוע מלנעול "נעלי ספורט ו/או נעל פתוחה כלשהי", ולכן זקוק ל"נעליים אורטופדיות מתאימות לתפקידו ומעמדו כעו"ד"; "עניבת פרפר כחלק ממדי המשפט" **עט ואתיקה** 101 (2017); "לבישת גלימה בוועדת ערר מס שבח" **עט ואתיקה** 102 (2018); "לבישת גלימה בהליך בפני המפקח על רישום המקרקעין" **עט ואתיקה** (שא/89701),

ראול קוט "הגלימה" הגלימה ד 22 (1996).

שם. ¹²⁸

שם. ¹²⁹

יבין רוכלי "הגלימה" – עוד לא הגיע הזמן לוותר עליה" עורך הדין כ 40 (2001). ¹³⁰

הסטאטוס המעטים שנותרו לעורכי-הדין.¹³¹ מביטויים אלו אפשר להבין שמדי המשפט נועדו בעיקר לקדם את מעמדם של עורכי הדין ולתרום לשוויון בין כל חברי הלשכה. כאמור, מדי המשפט נועדו מלכתחילה לשרת את הדרת הכבוד של בתי המשפט – אך כפי שהפיקוח על עורכי הדין עבר מידי בתי המשפט לידי הפרופסיה שנהנית מאוטונומיה מלאה כיום, כך נדמה שגם אותם סממנים של כבוד נתפסים יותר ויותר כמשרתים את עורכי הדין וכבוד המקצוע, יותר מאשר את כבודו של בית המשפט. אפשר ומדובר בתרגום של שתי עמדות באשר לתפקידה של הפרופסיה המשפטית: זו התופסת את עורכי הדין כנותני שירותים; וזו התופסת את עורכי הדין כ"משאב ציבורי", בעלי מחויבות חברתית.¹³² נדמה שעמדות אלו משתקפות גם בתפיסת עורכי הדין את מדי המשפט: לפי העמדה הראשונה, למדי המשפט אכן אין תפקיד, למעט בשירות הדרת הכבוד של עורכי הדין. גישה זו מתעלמת מהמסורת ההיסטורית של מדי המשפט; לפי העמדה השנייה למדי המשפט יש תפקיד, כי הם מסמלים גם את היותם של עורכי הדין כחלק ממערכת המשפט, המחויבים לשמירה על כבודו.¹³³ תפיסה זו, כמו גם עמדת המצדדים בהרחבת החובה לעטיית הגלימה בבתי משפט השלום משקפת גם חזרה לאותו קשר גורדי בין לשכת עורכי הדין ובין מערכת השיפוט, קשר שנשחק בעשורים האחרונים.¹³⁴

131 שם, בעמ' 41.

132 נטע זיו "רגולציה של עורכי דין ישראלים: מאוטונומיה מקצועית לרגולציה רבי-מוסדית" המשפט טו 159, 165–168 (2010); נטע זיו "מי הזיז את הגלימה שלי? – על הסגת גבול מקצוע עריכת הדין", מחקרי משפט כד 439 (2008).

133 ראו אצל קוט, לעיל ה"ש 127: "קולות נשמעים לפיהם יש לבטל את לבוש הבלתי תועלת הזה. יתכן וצודקים הטוענים זאת. אך נזהר שעם הזנחת הגלימה, לא ניזרוק גם את הערכים המייחדים את המקצוע ונהפוך אותו במהרה לעסק הנשען אך ורק על שיקולים חומריים. איננו בעלי מכולת ותפקידנו אינו מצטמצם לניהול עסק מסחרי. הגלימה 'המיותרת' הזאת היא שמזכירה לנו את יעדנו החברתי, לתרום לעשיית המשפט".

134 עלי זלצברגר "קשר המשפטנים הישראלי: על לשכת עורכי הדין בישראל ובעלי בריתה" משפטים לב 43 (2001); גד טדסקי מחקרים במשפט ארצנו 52 (מהדורה ראשונה התשי"ב). מאזכר את בנת'הם, שדחה את שיטת התקדים, שלשיטתו, "לא היתה אלא קרדום לחפור בו בידי ה'שותפו', היד האחת' של השופטים ועורכי הדין, לשם הפיכת המשפט לבלתי הגיוני ולבלתי מובן עד כמה שאפשר". כלומר, אולי גם מדי משפט הם חלק מהשותפות בין המערכות שנועדה לקדם האינטרסים הפרופסיונליים הצרים של כבוד ויקרה ופרנסה יותר מאשר עקרונות רחבים יותר של כבוד למערכת המשפט, אחדות וכדומה; לכך שבשל הקשרים בין עורכי-דין לשופטים, השופטים אינם רגולטורים טובים של עורכי-הדין, ראו BENJAMIN H. BARTON, THE LAWYER-JUDGE BIAS IN THE AMERICAN LEGAL SYSTEM, 132 154–159 (2011).

היסטורית, התעוררו שתי סוגיות נוספות בקשר למדי המשפט – שתיהן קשורות ביצירת הבחנות חלף עקרונות של שוויון ואחידות.

4. בין גברים לנשים: אותה גברת בשינוי אדרת?

התקנות המקוריות בעניין מדי משפט משנת 1929 לא הבחינו בין גברים לבין נשים.¹³⁵ הטעם לכך פשוט – באותה שנה עוד לא התקבלו נשים כעורכות דין. רק בשנת 1930, אחרי מאבק ארוך, הוסמכו שתי נשים כעורכות דין.¹³⁶ עד מהרה התעורר העניין בבית המשפט, בעת הופעתה של עורכת הדין רוזה גינצברג, עורכת הדין השנייה בארץ-ישראל המנדטורית, ומי שהובילה את מאבק הנשים על הזכות לשמש עורכות דין.¹³⁷ שטרסמן מביא מדבריו של חיים כהן, שהעיד כי הופיע מול גינצברג: "[...] ראיתי מיד שחברתי לבשה תחת גלימתה חולצה לבנה פתוחה, וביקשתי את בית-המשפט לדחות את הדיון לחמש דקות על מנת שתוכל להיות הופעה נאותה גם מטעם הנתבע. השופט יצא מן האולם, ואז התחלנו לחפש אחר הצווארון הנוקשה ועניבת הציפור הלבנה ומקטורן שחור, שהיו אז חוק ולא יעבור במדי עורכי-הדין. אחר חמש דקות היתה לבושה כדבעי, אך הענין היטב חרה לה, ראשית, מפני שנאלצה ללבוש בגדים לא לה, ושנית משום ששוב חשה בהפליה פסולה של המין היפה".¹³⁸ כעת, לא רק עורכי הדין לא לבשו בגדים לא להם (כלומר, לפי הכללים שקבעו הבריטים), אלא גם עורכות הדין לבשו בגדים לא להן (לפי אמת-המידה הגברית).¹³⁹ למעשה, בסוגיה המגדרית דווקא היעדרם של כללים מבחינים יצרה את תחושת ההפליה. רק בשנת 1966 הותקנו כללים, נפרדים, יש לומר, בדבר מדי משפט לנשים.¹⁴⁰ כפי הנראה הותקנו הכללים על רקע מציאות שבה, בהיעדר כללים

135 PRO LCO 2/1580. דיון מהשנים 1935–1936 באנגליה בשאלה מהם מדי המשפט לנשים.

136 אייל כתבן ורות הלפרין-קדרי "המאבק על זכותן של נשים לשמש עורכות דין בארץ ישראל, The Feminist Proposal is Really Ridiculous" מחקרי משפט, כה 237 (2009).

137 אייל כתבן ורות הלפרין-קדרי "כשהאישה נעשית עורך דין: על התפתחותה של זהות פמניסטית" חוקה אחת ומשפט אחד לאישה ולאשה: נשים, זכויות ומשפט בתקופת המנדט 253 (2010); על השתלבותן של נשים בפרופסיה המשפטית ראו אייל כתבן "נשים בטוגה של גבר": נתיב השתלבותן של נשים בפרופסיה המשפטית בארץ ישראל ובמדינת ישראל" מגדר בישראל א 263 (2011).

138 שטרסמן, לעיל ה"ש 72, בעמ' 246–247.

139 ראו כתבן "נשים בטוגה של גבר", לעיל ה"ש 137.

140 כללי לשכת עורכי הדין (מדי עורכות דין), התשכ"ו–1966, ק"ת 603 (חובת מדי משפט לנשים, חצאית); יש לומר, כי כבר בשנת 1948 הציע בקר לדון גם במדים לעורכות-דין, ראו מכתב מא"ע בקר, סגן היועמ"ש לממשלה, לד"ר ברדקי, נשיא בית המשפט המחוזי בתל אביב, בעניין תלבושת משפטית (15.11.1948) א"מ ג' 5669/2.

ברורים, עורכות הדין התלבשו כרצונן.¹⁴¹ עורכת דין וינברג סיפרה שלמעשה לפי התקנות עד אז גם נשים היו מחויבות בעניבה, אך בדרך כלל לא הקפידו על כך. עורכת דין עליזה בן-ארצי הלינה: "אני מצטערת, שגברים קבעו את המדים בשבילנו [...]"¹⁴². למעשה, לפחות אישה אחת, השופטת אבנור, הייתה חברה בוועדה: "היו לנו שתי ישיבות' [...]"¹⁴³. עורכת דין בן ארצי הוסיפה: "עצם נאה, וכמובן, תואמת את אקלימנו [...]"¹⁴⁴. עורכות דין בן ארצי הוסיפה: "עצם הכלל, שהמדים צריכים להיות אחידים הוא כלל נכון – וביחוד בארץ, שמעטים יודעים בה על עצם קיומן של עורכות-דין. לולא חייבו אותן תקנות של מדים אחידים, היו מופלות לרעה מעמיתיהן הגברים"¹⁴⁴. הדברים מעניינים, שכן הם משקפים גישה ולפיה האחידות, ולו בין עורכות הדין הנשים, והחובה הנכפית מכוח התקנות, יש בה כדי להועיל למעמדן המקצועי של הנשים בפרופסיה. הפעם היעדרו של הכלל הוא שיצר את ההבחנה, עד אשר הותקן. אבל גם התקנתו של כלל נפרד מזה המתייחס לגברים, יצרה הבחנה בעייתית.

בשנת 1984 תוקנו הכללים באשר למדי המשפט לנשים, ואפשרו גם שמלה במקום הצאית, וחצאית כהה במקום חליפה כהה בקיץ.¹⁴⁵ בשנת 1991 בוטלו התקנות, ובעקבותיהם אוחדו הכללים בדבר מדי משפט לגברים ולנשים.¹⁴⁶ הדינמיקה מעניינת – החל בכללים שאינם עוסקים כלל בנשים, אשר בעקבותיהם צריכות היו הנשים להתאים את מלבושיהן לאמת המידה הפרופסיונלית הגברית, עבור בכללים מובחנים ונבדלים בין מדי משפט לגברים ולנשים, וכלה בכללים מאוחדים, המאפשרים לנשים ולגברים ללבוש מדי משפט זהים, ומאפשרים

141 שולמית שלו "מדים לעורכות-דין" דבר 17.1.1966, 6.

142 שם.

143 שם; ראו גם פרוטוקול ישיבה 4 של הוועד המרכזי, בעניין תלבושת עורכות-דין (3.6.1964) א"מ ג'8004/18. בעקבות פנייתה של עו"ד מ' תבורי "לקבוע תלבושת עורכות דין שונה מזו של הגברים, הוחלט למנות ועדת משנה בהרכב חנה אבנור וצבי לידסקי לבדוק את ההצעה"; "תלבושת חדשה לעורכות-הדין" דבר 14.12.1964, 6. על הצעת ועדת המשפטים בעניין תלבושת לעורכות-דין. הוועדה הוקמה לדרישת עורכות-דין ש"ביקשו למצוא פתרון נשי יותר בשבילן". שרטוט הצעות התלבושות נמצא במזכירות בית הפרקליט לחוות דעת ציבור המשפטים והמשפטניות.

144 שם. עורכת הדין לידסקי סיכמה את תלונותיהן של עורכות הדין במילים: "אך, ברור, נשים לעולם אינן מרוצות".

145 כללי לשכת עורכי-הדין (מדי עורכות דין) (תיקון), התשמ"ד-1984, ק"ת 1317.

146 תקנות עורכי הדין (מדי משפט) (ביטול), התשנ"א-1991, ק"ת 4 (ראו כלל 4 לכללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט), התשס"ו-2005, ק"ת 4; כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט), התשנ"א-1991, ק"ת 922; כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט) (תיקון), התשנ"ב-1991, ק"ת 525 (ביטול את הכלל של "עניבה שחורה או סרט שחור מקטיפה" בנוגע לנשים).

לנשים מגוון רחב יותר של מדי משפט – המותאמים לנשים.¹⁴⁷ במילים אחרות, הכללים מאפשרים לנשים לבטא את עצמן גם במובן של הלבוש, הגם שבגבולות מוגדרים. וכפי שראינו, לעצם הגדרת הגבולות בקרב עורכות הדין הייתה חשיבות עקרונית ביחס לזהותן הקולקטיבית (נשות הפרופסיה).¹⁴⁸

בשנת 2005 שוב תוקנו הכללים, לכאורה תיקונים קוסמטיים, אך ניכרת בהם שוב הפרדה בין מדי משפט של עורכי דין לאלו של עורכות דין. הטעם לשינוי זה נבע מביקורת על הכללים המצמצמים את חופש הבחירה של נשים לעומת הגברים.¹⁴⁹ שינויי הכללים משקפים את אותה דואליות בין אחידות וקולקטיביות ובין החשיבות של זהות עצמית וביטוי עצמי.

הדיון לגבי התועלת או הפגיעה שיש בכללים נפרדים למדי משפט של נשים אינו מוגבל לישראל. כך, איסני טוענת כי אף על פי שהכללים מאפשרים לעורכות דין אנגליות להופיע בחצאית או במכנסיים, הרי שגורמים חברתיים ומקצועיים מעודדים את עורכות הדין להמשיך להופיע בחצאיות ולא במכנסיים, כך שבפועל ישנה הפרדה מגדרית ברורה.¹⁵⁰ בהודו, שבה בחלק מבתי המשפט מתקיימת אווירה עוינת כלפי עורכות דין, מדי המשפט יוצרים תחושות קשות אצל עורכות הדין בתוך בית המשפט, אף שיש בהם מימד של העצמה מחוץ לבתי המשפט.¹⁵¹ גם בארצות-הברית של סוף המאה העשרים הועלו טענות על כך שהכללים הנפרדים למדי משפט לנשים בחלק מבתי המשפט הפדרליים הם כללים מתנשאים שהופכים את הנשים לנחותות, מחפיצים את עורכות הדין ומתייחסים אליהן כאל "קישוט".¹⁵² יתר על כן, הדיון על אודות כללים נפרדים למדי משפט של נשים הוא חלק מדיון רחב הרבה יותר על התועלת והנוק שיש בכללי לבוש נפרדים לגברים ונשים. כך, לוי מבקרת את הפסיקה האמריקאית

147 לדיון על בחירות האופנה שעורכות (ועורכי) דין צריכות לעשות, בהיעדר כללים פורמליים על אודות מדי משפט, ראו למשל Maureen A. Howard, *Beyond a Reasonable Doubt: One Size Does Not Fit All When it Comes to Courtroom Attire for Women*, 45 GONZAGA L. REV. 209 (2010).

148 "מדי משפט: שינוי מגדר עורך הדין" אתיקה מקצועית (11.5.2016) <https://bit.ly/34SuRtF>. הסוגיה המגדרית התעוררה שוב לגבי עורך דין טרנסקסואלי. עמדת ועדת האתיקה היא כי כל "חבר או חברה בלשכה רשאים ללבוש את מדי המשפט הממלאים אחר הדרישות מן המגדר שהוא או היא בוחרת להשתייך אליו, ובלבד שהדברים יעשו באופן עקבי והולם".

149 כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט), התשס"ו-2005, ק"ת 4.

150 Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 60-61.

151 Nigam Shalu, *The Mystery of the Black Coat*, SSRN 10 (8.10.2014) <https://ssrn.com/abstract=2478331>.

152 Bethanne Walz McNamara, *All Dressed Up with No Place to Go: Gender Bias in Oklahoma Federal Court Dress Codes*, 30 TULSA L.J. 395 (1994).

אשר מקבלת כללים נפרדים כאלה ככללים שאינם מפירים את דרישת השוויון, וטוענת כי כללים כאלה מפלים נגד נשים, בכך שהם עשויים לגרום לעוגמת נפש קשה לחלק מהנשים ובכך שהם הופכים נושא פרטי (מגדר) לציבורי.¹⁵³ מאידך גיסא, נשמעים גם קולות שלפיהם לפחות הגלימה מסייעת בהעצמת הנשים, שכן היא מבטלת אלמנטים של "צעירות" ו"נחמדות", מחזקת את הביטחון העצמי ותורמת לשוויון.¹⁵⁴

5. חום יולי אוגוסט: האקלים הישראלי ומדי המשפט

מאז ימי המנדט ועד ימינו טורדת בעיית האקלים ומדי המשפט את מנוחת עורכי הדין.¹⁵⁵ עוד בימי המנדט, סמוך לאחר תיקון התקנות על ידי זקן השופטים, פנה עורך דין אולשן לחברה לונדונית בבקשה לקבל הצעות לרכישת גלימות לעורכי הדין. בבקשתו זו הוא ביקש לברר גם, אם אפשר יהיה לתפור הגלימות מחומרים קלים יותר, שיתאימו לקיץ הישראלי החם.¹⁵⁶ וכאשר הכביד החום, נהגו ככל הנראה השופטים ונשיאי בתי המשפט בהתאם, ובלי נוקשות יתירה:

"Yesterday's noon time heat was so oppressive that it led to a slight modification of legal attire in Jerusalem. The main hall and corridor of the District Court were crowded to capacity. His Honour the President, Judge A. G. Sherwell, permitted advocates to take off their robes, and the judges heard evidence without their purple robes, while the President did not put on his wig".¹⁵⁷

אבל הכללים בעניין זה לא שונו, אף שהבעיה התעוררה גם באיזורים (חמים) אחרים בשליטת הבריטים.¹⁵⁸ למעשה, רק בשנת 1966 כשנקבעו כללים בדבר מדי משפט לעורכות דין, החלו גם הקלות המבוססות על עונות השנה.¹⁵⁹ הקלות

Jeniffer L. Levi, *Misapplying Equality Theories: Dress Codes at Work*, 19 YALE J.L. & FEMINISM 353, 364–372 (2007) 153

JEAN MCKENZIE LEIPER, *BAR CODES: WOMEN IN THE LEGAL PROFESSION* (2011) 154

להתמודדותן של מדינות שונות בחצי האי הודי עם מורשת מדי המשפט הבריטיים מול האקלים החם, ראו למשל, Haque, לעיל ה"ש 65. 155

מכתב מעו"ד אולשן, מוזכיר הסתדרות עורכי הדין, Ede & Ravenscroft (לונדון), בעניין המדים (22.5.1929) א"מ ב"ב 28154/15. 156

"Heat Wins Against Legal Custom" PALESTINE POST 26.7.1940 157

ראו CO 850/32/21 (דיונים בדבר התנגדות התובע הכללי והיועץ המשפטי לממשלה ב"ב Straits ללבוש מדי משפט מפאת תנאי האקלים). 158

כללי לשכת עורכי הדין (מדי עורכות דין), התשכ"ו-1966, ק"ת 603. 159

אלו הורחבו אף יותר גם בתיקונים מאוחרים יותר.¹⁶⁰ כלומר, שנים רבות אחרי סיום המנדט הבריטי על ארץ-ישראל, גם ההיבט האקלימי לא הביא לשינוי בתקנות. אפשר שרק ההתחממות הגלובאלית הביאה לכך.

בשולי הדברים נעיר כי ייתכן שהנכונות לצמצם את הפורמליות שבמדי המשפט מושפעת לא רק מהטמפרטורה והלחות, אלא גם מהאקלים התרבותי. במדינה שבה קוד לבוש פורמלי אינו נפוץ ובפועל מתאפשרת פעילות מקצועית בלבוש לא-פורמלי כמעט בכל מקום,¹⁶¹ ואפילו חברי כנסת ושרים אינם מגיעים בלבוש פורמלי למקומות עבודתם (בוודאי לא בקיץ), קשה לצפות כי דווקא עורכי הדין יהיו היחידים שמתעטפים בחליפות וגלימות בבתי המשפט.¹⁶²

6. היסטוריה – סיכום ביניים

בעקבות הדיון ברקע ההיסטורי של מדי המשפט ובאפשרות להישען עליו כהצדקה למדי המשפט, מתעוררות כמה סוגיות:

1. מדי המשפט נועדו לשמור על כבוד בית המשפט, ורציונל זה אינו מובן מאליו בקרב שורות עורכי הדין כיום. מבחינה היסטורית בתי המשפט חייבו את עורכי הדין ללבוש מדי משפט כדי ליצור הדרת כבוד לבתי המשפט. גם כיום אפשר עדיין לראות שרידים לגישה זו בכללי האתיקה ובעמדתם של בתי המשפט עצמם. עם זאת, כיום אפשר למצוא, מחוץ לבתי המשפט, גם גישות שלפיהן מטרתיהם של מדי המשפט הן מטרות פנים-מקצועיות: ליצור הדרת כבוד לעורכי הדין, או ליצור אחידות בקרב עורכי הדין;

2. מורשת המנדט לא נשענה על אחידות. תיאורטית, מדי המשפט נועדו ליצור אחידות בין כלל העוסקים במשפט, אך לאורך השנים אפשר להתרשם כיצד הם יצרו גם הבחנות בין "מעמדות" שונים של עורכי דין: מי שהוסמכו בבריטניה מול מי שהוסמכו בשאר העולם; ותיקים מול חדשים (קרי, הגלימה השחוקה של עורכי הדין הוותיקים מול זו של החדשים); נשים מול גברים; עורכי דין יהודים מול עורכי דין מוסלמים; בין עונות השנה; בין תוצרת הארץ ותוצרת חוץ, ועוד. זו מורשת המנדט שהדי-אן-אי שלה גלום במדי המשפט;

¹⁶⁰ כללי לשכת עורכי הדין (מדי עורכות דין) (תיקון), התשמ"ד-1984, ק"ת 1317; כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט), התשנ"א-1991, ק"ת 922; כללי לשכת עורכי הדין (מדי משפט) (תיקון), התשנ"ח-1995, ק"ת 1433.

¹⁶¹ ארי ליבסקר "כשכפפים לרגליו" גלובס <https://did.li/LqtCN> (25.7.2006).

¹⁶² "הסכמה בצוות לעניין קוד לבוש לכנסת: קוד הלבוש יוותר על כנו, אך הוחלט על מנגנון אכיפה הכולל מתן אזהרות" הכנסת <https://did.li/vf2YH> (21.2.2017) קוד הלבוש בכנסת הוא מאוד לא פורמלי ומסתפק בכמה איסורים, אך אינו דורש הגעה במקטורן או לבוש פורמלי כלשהו. אפילו מגבשי קוד הלבוש הסכימו כי מעבר אליו ראוי לגבש גם קוד לבוש רצוי, אך, למיטב ידיעתנו, קוד כזה לא פורסם.

3. שינוי העיתים – האם יש הצדקה לפרקטיקות של כבוד בפרופסיה המשפטית?

על רקע כל אלו נותר אולי הסנטימנט כהצדקה ההיסטורית הבלעדית למדי המשפט. השאלה היא כיצד הנמענים השונים של מדי המשפט מתייחסים לאותם רציונלים ולאותו סנטימנט היסטורי. ייתכן שבממצאי המחקר האמפירי יש כדי להשיב על שאלות אלו.

ד. מחקר אמפירי

בהינתן התיאוריות השונות העומדות מאחורי מדי המשפט, ובעקבות ההתפתחויות ההיסטוריות שחלו לאורך השנים, הן בחשיבות שניתנת למדי המשפט והן לערכים שמוצגים כערכים שעומדים מאחוריהם, ערכנו חמישה מחקרים שונים, בקרב חמש אוכלוסיות שונות של מי שמכירים את הקורה באולמות המשפט: עורכי דין, שופטים, שופטים בדימוס, לקוחות לשעבר וציבור האנשים שנמצא בבתי המשפט ולפיכך נחשף למדי המשפט. חמש הקבוצות משקפות נקודות מבט של מי שנחשפו בדרכים שונות למדי המשפט (כמי שלובשים אותם, מי שצופים בלובשים, ומי שלבשו אותם בעבר), וגם מידות חשיפה שונות. ההנחה שלנו הייתה שלכל אחת מהקבוצות עשויות להיות השקפות שונות על הערכים המשתקפים במדי המשפט, על חשיבותם ועל יתרונותיהם וחסרונותיהם. להלן נסקור את כל המחקרים יחדיו.

1. שיטה

1.1 מחקר השופטים

במחקר הראשון העברנו סקר לכלל שופטי ישראל,¹⁶³ לאחר קבלת הסכמת הנהלת בתי המשפט ונשיא בית המשפט העליון. על הסקר השיבו 148 שופטים ורשמים, כלומר כ-21% מקרב אוכלוסיית השופטים.

בין המשיבים 34 שופטים המכהנים בבית המשפט המחוזי; 93 שופטים המכהנים בבית משפט השלום; ו-14 שופטים המכהנים בבית הדין האזורי לעבודה. כך ייצוגן של כל אחת מהערכאות במדגם (למעט בית המשפט העליון שאינו מיוצג כלל), שווה פחות או יותר לייצוגן במציאות. 47% מבין המשיבים היו נשים, ואילו 53% היו גברים. 46% מבין המשיבים היו בני 40-49. רק 5.7% מהמשיבים היו צעירים יותר, והשאר היו מבוגרים יותר. 33.1% מהמשיבים כיהנו

¹⁶³ לסקירה מפורטת של השיטה שבה נערך סקר השופטים, ראו בן נון, שנור וכתבן, לעיל ה"ש 124, בעמ' 22-27.

במחוז תל-אביב ו-18% מהמשיבים כיהנו במחוז המרכז. שאר השופטים התחלקו בין ארבעת המחוזות האחרים.

לצורך סקר השופטים יצרנו שאלון מקורי שכלל שישים וחמישה פריטים שעסקו בנושאים שונים.¹⁶⁴ בין השאר נכללו בשאלון ארבע שאלות שבהן השופטים התבקשו לדרג את דעתם לגבי האפשרות לבטל את חובת עורכי הדין ללבוש מדי משפט, לגבי האפשרות לבטל את חובת עורכי הדין לעטות גלימות, לגבי האפשרות לבטל את חובת השופטים לעטות גלימות, ולגבי האפשרות להרחיב את חובת הגלימות גם לבית משפט השלום.

1.2 מחקר השופטים בדימוס

במחקר השני ראינו שלושים ושלושה שופטים בדימוס. את איתור השופטים התחלנו ביצירת רשימת כל השופטים בדימוס אשר מופיעים באתר הרשות השופטת. עוזרת המחקר שלנו, שהייתה תלמידה לתואר שלישי באותו זמן, פנתה לאותם שופטים שאת פרטי הקשר שלהם הצלחנו לאתר, בבקשה להשתתף בראיון במסגרת מחקר ולאחר מכן ראינו את השופטים שהסכימו. מרבית הראיונות נערכו בבתי הפרטיים של השופטים.

18 מבין המשיבים היו שופטי בית משפט מחוזי בתפקידם האחרון לפני פרישתם, שמונה שופטי שלום, ארבעה היו שופטים בבית המשפט לענייני משפחה, שופט אחד מבית המשפט העליון ושופט אחד מבית הדין הארצי לעבודה.¹⁶⁵ 22 מבין המשיבים היו גברים ו-11 נשים. בממוצע, משך כהונתם היה 23 שנים: עשרה כיהנו יותר משלושים שנה, עשרה כיהנו בין עשרים לעשרים ותשע שנים, 11 כיהנו בין עשר לתשע-עשרה שנים, ואחד כיהן תשע שנים בלבד.¹⁶⁶

הראיונות התבססו על שאלון מקורי חצי מובנה שעסק בנושאים שונים. אחד הנושאים שבהם עסק הראיון הוא מדי משפט. במסגרת זו נשאלו השופטים על המטרות שמאחורי הגלימות ומדי המשפט ועל הערכים הקשורים לגלימה; כן נשאלו לעמדתם לגבי חובת הגלימות של עורכי הדין והתבקשו להגיד אם לדעתם יש להרחיב חובה זו גם לבית משפט השלום, להשאירה או לבטלה. הם נשאלו שאלות דומות גם לגבי מדי המשפט של עורכי הדין. כן התבקשו השופטים בדימוס לחוות את דעתם על חובת השופטים ללבוש מדי משפט וגלימות. לבסוף נשאלו על תרומת הגלימות ועל חסרונותיהן.

¹⁶⁴ הנוסח המלא של כל השאלונים שבהם השתמשנו נמצא אצל המחברים ואפשר לקבלו לפי דרישה.

¹⁶⁵ משיב אחד העדיף לא להשיב לשאלה זו.

¹⁶⁶ משיב אחד העדיף לא להשיב לשאלה זו.

1.3 מחקר עורכי הדין

מחקר שלישי שערכנו התקיים בקרב עורכי דין מייצגים. כדי להגיע רק לעורכי דין אשר עוסקים בפועל בייצוג בבתי משפט, ערכנו את הסקר במסדרונות בית המשפט המחוזי בתל-אביב ובקפיטריה שלו, לאחר שקיבלנו אישור מהנהלת בתי המשפט להעביר שם את השאלון. את הסקר ביצעו עוזרי מחקר שלנו אשר ניגשו לעורכי הדין במסדרונות וביקשו מהם להשיב על סקר קצר.

בשלב הראשון ביצענו סקר מקדים ולאחר תיקון השאלון בעקבותיו העברנו את השאלון המתוקן ל-198 עורכי דין – 128 גברים ו-62 נשים.¹⁶⁷ 59 מבין המשיבים היו בני פחות מ-35, 70 היו בני 35-44, 46 היו בני 45-54, 18 היו בני 55-64 וחמישה היו בני 65 ומעלה.

השאלונים במחקר עורכי הדין כללו ארבע שאלות שבהם התבקשו עורכי הדין לחזות כיצד יתנהגו מרבית עורכי הדין בסיטואציות שונות אשר מעוררות שאלות אתיות. נוסף על כך, התבקשו עורכי הדין לחוות את דעתם על המטרות שמאחורי מדי המשפט והגלימות של עורכי הדין והשופטים ועל הרעיונות והערכים אשר קשורים לדעתם לגלימת עורכי הדין. עורכי הדין גם נשאלו על האפשרות לבטל את חובת מדי המשפט ועל האפשרויות לבטל או להרחיב את חובת הגלימה.

1.4 מחקר סטודנטים שהם לקוחות

המחקר הרביעי שערכנו הועבר בקרב סטודנטים למשפטים שהיו לקוחות של עורכי-דין. הסקר הועבר בקרב סטודנטים למשפטים אשר הזדהו כמי שבשנים האחרונות יוצגו משפטית על ידי עורך דין. בסקר נשאלו הסטודנטים-הלקוחות אם לדעתם יש להמשיך לדרוש מעורכי דין ללבוש מדי משפט, ואם יש להמשיך לדרוש מהם לעטות גלימות. חמישים ושמונה סטודנטים משנות לימוד שונות השיבו על הסקר שהועבר בכיתות לימוד שונות באחד מהמוסדות ללימוד משפטים בארץ.

שלושים מהמשיבים היו גברים ו-26 היו נשים.¹⁶⁸ 13 מהמשיבים היו בני 18 – 24, 26 בני 25–34, תשעה בני 35–44 ו-8 היו בני 45 ומעלה. הגילאים הצעירים משקפים את העובדה כי המשיבים היו סטודנטים למשפטים. 15 מהמשיבים היו נשואים, 34 היו רווקים והשאר היו שישה גרושים ואלמן.¹⁶⁹ השאלון כלל פרטים דמוגרפיים שונים, שתי שאלות לגבי עמדתם של המשיבים על המשך קיום חובת מדי המשפט וחובת הגלימה, וכן שאלות נוספות שאינן נוגעות לענייננו.

167 שאר המשיבים העדיפו לא להשיב לשאלה זו.

168 שני משיבים העדיפו לא להשיב לשאלה זו.

169 לגבי כל שאלה, שאר המשיבים העדיפו לא לענות.

1.5 מבקרים בבתי המשפט

את המחקר החמישי ערכנו בקרב המבקרים בבתי המשפט, שאינם עורכי דין. גם כאן, כמו במחקר עורכי הדין, עוזרי המחקר שלנו פנו לאנשים במסדרונות בית המשפט בתל-אביב וביקשו מהם למלא שאלון. בין המשיבים היו צדדים בתיקים, בני משפחותיהם וחבריהם שבאו ללוותם; עובדים בבתי המשפט; עדים; עדים מומחים; אנשים שהגיעו לבית המשפט כחלק מתפקידם (למשל: שליחים); ואף אנשים שבאו לצפות בדיונים מתוך סקרנות.

סך הכל השיבו 66 איש על השאלון. בין המשיבים היו 41 גברים ו-25 נשים. טווח הגילאים של המשיבים היה רחב - חמישה היו בני 18-24, 16 בני 25-34, עשרים בני 35-44, תשעה בני 45-54, שבעה בני 55-64, ושמונה משיבים היו בני 65 ומעלה. מבחינת מצבם המשפחתי - 34 מבין המשיבים היו נשואים, עשרים היו רווקים ו-12 היו גרושים.

השאלון כלל פרטים דמוגרפיים בסיסיים, שאלות על עמדת המשיבים לגבי המשך קיום חובת מזי המשפט והגלימות, וכן שאלות שבדקו מהם הערכים שעומדים מאחורי מזי המשפט לדעת המשיבים.

2. תוצאות

2.1 עמדות לגבי מזי המשפט והגלימות לעורכי הדין

ריכוז העמדות של הקבוצות השונות לגבי חובת עטיית מזי המשפט והגלימות מצוי בטבלה 1 להלן. בכל סקר הדגשנו את המשבצת של קבוצת המשיבים שבה היה אחוז התומכים הגבוה ביותר מבין מי שהביעו עמדה *המיני* את המשבצת של קבוצת המשיבים שבה אחוז המתנגדים היה הגבוה ביותר מבין מי שהביעו עמדה:

טבלה 1: עמדות לגבי חובת עטיית מזי משפט וגלימות

השאלה	העמדה*	שופטים	שופטים בדימוס	עורכי דין	לקוחות / סטודנטים	מבקרים בבית המשפט
מה דעתך על המשך חובת מזי המשפט לעורכי דין	תומך או תומך מאוד	96 (97)	93	87 (93)	75 (84)	75 (94)
	מתנגד או מתנגד מאוד	3 (3)	7	7 (7)	14 (16)	5 (6)
	אין דעה	1	0	6	11	20

מבקרים בבית המשפט	לקוחות / סטודנטים	עורכי דין	שופטים בדימוס	שופטים	העמדה*	השאלה
(79) 57	(67) 52	(85) 73	85	(91) 80	או תומך מאוד	מה דעתך על המשך חובת הגלימה לעורכי דין
(21) 15	(33) 25	(15) 12	15	(9) 8	מתנגד או מתנגד מאוד	
28	23	15	0	12	אין דעה	
		(44) 37	(80) 74	(80) 67	או תומך מאוד	מה דעתך על הרחבת חובת הגלימה לעורכי דין לבית משפט השלום
		(56) 47	(20) 19	(20) 17	או מתנגד או מתנגד מאוד	
		16	7	16	אין דעה	
				94	או תומך מאוד	מה דעתך על המשך חובת הגלימות לשופטים
				6	או מתנגד או מתנגד מאוד	
				0	אין דעה	

* הנתונים מובעים באחוזים מבין מי שהשיבו לשאלה הרלוונטית. בסוגריים נמצאים האחוזים מקרב מי שהביעו דעה כלשהי.

כפי שאפשר לראות בכירור מהטבלה, השופטים המכהנים הם הקבוצה שתומכת בצורה החדה ביותר במדי המשפט ובגלימות. הדבר נכון גם לגבי מדי המשפט, גם לגבי הגלימות הקיימות וגם לגבי הרחבת חובת הגלימות של עורכי הדין לבתי משפט השלום. כמעט כל השופטים המכהנים (שרק אותם שאלנו בנושא) גם תומכים בהמשך חובת הגלימות לשופטים. ייתכן שהדבר קשור לחשיבות היתרה

שיש בעיני השופטים למדי המשפט והגלימות כמייצגים את סמכותו של בית המשפט. כלומר, ייתכן שקבלת האתוס (ההיסטורי) של הגלימה כמייצגת את מערך היחסים שבין עורך הדין לבין בית המשפט ואת קבלת סמכותו של בית המשפט, מובילה את השופטים גם לרצון להמשיך ולקיים את מדי המשפט ואף להרחיב את חובת הגלימה גם לבית משפט השלום.

קיים מתאם מובהק בין המענה לארבע השאלות, כך ששופטים שמתנגדים לחובת מדי המשפט נוטים להתנגד גם לחובות האחרות.¹⁷⁰ עם זאת, אפשר לראות כי לגבי חובת הגלימות לעורכי דין ההסכמה רחבה פחות ורק כ-80% מהשופטים תומכים בה, בעוד 8% מתנגדים לה אקטיבית. האפשרות להרחבת חובת הגלימות זוכה להסכמה נמוכה עוד יותר, כשרק כשני שלישי מהשופטים תומכים בה, בעוד 17% מתנגדים לה אקטיבית.

ישנם הבדלים מובהקים בין שופטים אשר מכהנים בבית משפט השלום שבו אין כיום חובה על עורכי הדין לעטות גלימה, לבין השופטים המכהנים בבתי המשפט האחרים. בכל ארבע השאלות הייתה תמיכתם של שופטי בית משפט השלום המכהנים באמירות בעד מדי משפט וגלימות נמוכה יחסית לשאר השופטים המכהנים והבדלים אלה היו מובהקים ביותר.¹⁷¹ ייתכן כי שופטי בית משפט השלום התרגלו לקיים את סמכותם על עורכי הדין גם בלי שעורכי הדין עוטים גלימה ולכן אינם מרגישים צורך בכך.

התמונה שהצטיירה אצל השופטים בדימוס דומה בעיקרה. אומנם, כמות השופטים שלא הביעו עמדה הייתה נמוכה הרבה יותר, כנראה בגלל צורת ההעברה השונה, אך בין אלה שהביעו עמדה, היו העמדות דומות לאלה שהביעו השופטים המכהנים. עם זאת, בשתי השאלות שנגעו להמשך החובה הקיימת, הייתה התמיכה במדי המשפט ובגלימות מעט נמוכה יותר מאשר אצל השופטים המכהנים.

אצל שתי קבוצות השופטים לא התגלה מתאם בין מאפיינים אישיים כמו מין, גיל, ותק בשיפוט, וכדומה לבין העמדות שהביעו השופטים.

גם עמדותיהם של עורכי הדין אשר להמשך המצב הקיים היו דומות בעיקרן לאלה שהביעו השופטים, אף כי תמיכתם הייתה נמוכה מעט יותר. עם זאת, המצב היה שונה דרמטית כאשר שאלנו את עורכי הדין באשר לאפשרות להרחיב את חובת הגלימות גם לבית משפט השלום. בשאלה זו התברר כי קרוב למחצית מעורכי הדין (ומעל חצי ממי שהביעו עמדה) מתנגדים להרחבת חובת הגלימות.

170 $P < 0.001$ לגבי כל המתאמים, למעט לגבי המתאם בין הרחבה לשלום לבין מדי משפט לעורכי דין שבו $p < 0.05$.

171 $P < 0.01$.

כפי שאפשר לראות בטבלה 2 עמדותיהם של עורכי הדין באשר להרחבת חובת הגלימות היו קשורות באופן מובהק למצבם המשפחתי.¹⁷²

טבלה מספר 2: התפלגות דעות עורכי הדין באשר להרחבת חובת הגלימה לבית משפט השלום בהתאם למצבם המשפחתי (באחוזים)

סך הכול	אלמנים	גרופים	רווקים	נשואים	
37 (44)	0	58 (70)	23 (36)	39 (44)	אחוז תומכים (אחוז תומכים מקרב בעלי הדעה)
47 (56)	100	25 (30)	40 (64)	50 (56)	אחוז מתנגדים (אחוז מתנגדים מקרב בעלי הדעה)
16	0	17	37	11	אחוז חסרי הדעה

באופן מפתיע, גם כאשר עוברים מציבור המשפטנים אל ציבור המבקרים בבתי המשפט, התמונה דומה בעיקרו של דבר. 94% מהמבקרים בבתי המשפט שהביעו דעה, חשבו שיש להמשיך ולקיים את חובת מדי המשפט לעורכי הדין, אחוז דומה לעורכי הדין והשופטים בדימוס שהביעו תמיכה בהמשך קיום החובה. אחוז המבקרים אשר הביע תמיכה בגלימה היה נמוך מעט יותר (79% מול 85% אצל השופטים בדימוס ועורכי הדין), אך הבדל זה אינו משמעותי.

לעומת זאת, כאשר עוברים מציבורים אלה אל ציבור הלקוחות שהם גם סטודנטים למשפטים, משתנה התמונה והתמיכה בחובת מדי המשפט והגלימות יורדת בצורה חדה. רק 84% מהמשיבים בסקר זה הביעו תמיכה בהמשך חובת מדי המשפט, ורק 67% מהם הביעו תמיכה בהמשך קיום חובת הגלימה. ממצאים אלה מלמדים כי דור העתיד של עורכי הדין וציבור הלקוחות כבר לא מקבל את האתוס של חובת מדי המשפט והגלימה. מאחר שבסקר זה לא שאלנו על הערכים והמטרות שמאחורי מדי המשפט והגלימה, נדרש מחקר נוסף כדי להבין מה עומד מאחורי שינוי זה. נדרש גם מחקר נוסף כדי להבין אם הממצאים ישמרו גם אצל סטודנטים למשפטים שלא היו לקוחות של עורכי דין או אצל לקוחות של עורכי דין שאינם סטודנטים למשפטים.

אצל שתי הקבוצות לא מצאנו מתאם בין גורמים אישיים לבין העמדות שהובעו.

2.2 הערכים והמטרות שמייצגים מדי המשפט והגלימות

בשלושה מהמחקרים – השופטים בדימוס, עורכי הדין, והמבקרים בבתי המשפט – לא הסתפקנו בעמדות לגבי עצם קיומה של החובה, ורצינו לראות מה הערכים שעומדים מאחורי מדי המשפט וגלימות המשפט בעיני הקבוצות השונות. שלושה מחקרים אלה מייצגים בעינינו שלוש קבוצות שאת ערכיהן בנושא חשוב למדוד: השופטים, עורכי הדין והציבור הרחב.

השאלה הראשונה שהצבנו במסגרת זו עסקה במטרה, או במטרות, העיקריות של מדי המשפט וגלימת עורך הדין. למשיבים ניתנו תשובות אפשריות שאותן קיבצנו לארבעה כיווני מחשבה: השפעה על מערכת היחסים עם הלקוח (התשובות היו: לייצג את סמכותו של עורך הדין או להזכיר לעורך הדין את חובתו כלפי הלקוח); ייצוג של כבוד המקצוע; השפעה על עורך הדין לצורך בית המשפט (התשובות היו: להזכיר את חובת עורך הדין כלפי בית המשפט או לייצג את כיבוד החוק ובית המשפט); וצרכים חיצוניים (התשובות היו: לאפשר לשופט להבחין מי עורך דין או להטיל מורא על צדדים ועדים). המשיבים יכלו לבחור גם יותר מתשובה אחת. ריכוז התשובות בשלושת השאלונים מופיע להלן בטבלה 3.

טבלה 3: המטרות העיקריות של מדי המשפט וגלימת עורכי הדין (באחוזים מבין

התשובות שניתנו)¹⁷³

מבקרים בבית המשפט	עורכי דין	שופטים בדימוס	
15%	2%	0%	מערכת היחסים עם הלקוח
33%	36%	22%	כבוד המקצוע
30%	53%	61%	כבוד בית המשפט וסמכותו
22%	9%	17%	צרכים חיצוניים

¹⁷³ כאשר משיב בחר שתי תשובות שנמצאות באותו כיוון מחשבה, הוא נספר פעם אחת. כאשר משיב בחר תשובות מכיווני מחשבה שונים, הוא נספר פעם אחת עבור כל כיוון מחשבה. לשם חישוב האחוזים התייחסנו למספר הכולל של התשובות שקיבלנו בהתאם לחישוב דלעיל ולא למספר המשיבים.

ייתכן שהשקפתם של עורכי הדין על מטרתם של מדי המשפט והגלימה, קשורה להשקפתם באשר לתפקיד עורכי הדין.¹⁷⁴ כלומר, אפשר לשער כי מי שרואים את עורכי הדין כ"משאב ציבורי" יטו גם לראות את מדי המשפט והגלימה כעזרים שמסייעים לעורכי הדין לשרת את בית המשפט ושלטון החוק, בעוד שמי שרואים את עורכי הדין כנותני שירותים יטו לראות את מדי המשפט והגלימה כאיזורי שבאים לשרת את כבוד המקצוע עצמו. מעניין כי בחלוקה ביניהם, מרבית עורכי הדין רואים את תפקיד עורכי הדין דווקא כמי שבאים לסייע לשלטון החוק ולבית המשפט.

ההשקפה שלפיה תפקיד מדי המשפט לשמור על כבוד בתי המשפט וסמכותו נפוצה עוד יותר אצל השופטים, אך לא ברור אם הדבר נובע מהשקפה אופטימית יותר על עורכי הדין, או מרצון של השופטים לראות בבית המשפט את מטרתם המרכזית של מדי המשפט. הניגוד בין שתי קבוצות אלה לבין קבוצת המבקרים בבית המשפט חריף. פחות משליש מקבוצת המבקרים סבורה כי מדי המשפט והגלימות נועדו לשרת את כבוד בית המשפט, ואפשר לראות בכך השקפה צינית של מי שאינם משפטנים על ציבור עורכי הדין.

מזווית אחרת, בעוד השופטים ממשיכים לדבוק באתוס המקורי של מדי המשפט והגלימות כמבטאות יחס של כבוד לבית המשפט, קרוב למחצית מעורכי הדין ומעל שני שלישי מהציבור הרחב חושבים שאתוס זה כבר אינו מייצג את המציאות.

חשוב גם לציין כי מעל שלישי מעורכי הדין וכשליש מהמבקרים חשבו שאחת מהמטרות המרכזיות של מדי המשפט וגלימות עורכי הדין היא כבוד המקצוע. רק כ-22% מהשופטים בדימוס סברו כך. המשמעות היא שרוב מוחלט של האוכלוסייה דוחה את הטענה שמטרתם המרכזית של מדי המשפט וגלימות עורכי הדין היא לשפר את כבוד המקצוע.

מעניין כי אין כמעט שופטים בדימוס או עורכי דין אשר סבורים שלמדי המשפט ולגלימות יש תפקיד במערכת היחסים עם הלקוח. אולם, כ-15% מציבור המבקרים חושב שזהו אחד מתפקידיהם העיקריים. ייתכן כי המשמעות היא שציבור המבקרים מושפע ממדי המשפט והגלימות, אך עורכי הדין והשופטים שליבים גם במדים אלה, אינם מבינים זאת.

ולבסוף, קשה להתעלם מכך שצרכים חיצוניים – צורך טכני לחלוטין של זיהוי עורכי הדין בידי השופטים, וצורך מערכתית של הטלת מורא על צדדים ועדים – היו בין המטרות העיקריות אצל אחוז ניכר מבין המבקרים בבתי המשפט ומבין השופטים בדימוס. בכך ניכרת מגמה צינית משהו כלפי המטרות המוצהרות שמאחורי מדי המשפט וגלימות עורכי הדין. נראה כי המסר שמשרדים מדי

174 הר-אור, לעיל ה"ש 119. ראו את הדיון במחקר ההיסטורי לעיל ס' ג.

המשפט של עורכי הדין כלפי מי שאינם עורכי דין אינו כה חיובי כפי שעורכי הדין עצמם סבורים.¹⁷⁵ ביקשנו משולש קבוצות המשיבים גם לומר מה לדעתם המטרה או המטרות העיקריות של גלימת השופט.¹⁷⁶ כאן, ניתנו להם חמש אפשרויות: סמכות השופט, הכוח של השופט (אשר דומה לסמכות השופט אך בקונוטציה שלילית), כבוד המקצוע, העצמאות השיפוטית, והצורך לכבד את החוק, השופט ובית המשפט. המשיבים יכלו לבחור גם יותר מתשובה אחת. ריכוז התשובות בשלושת השאלונים מופיע להלן בטבלה 4.

טבלה 4: המטרות העיקריות של גלימת השופטים (באחוזים מבין התשובות

שניתנו)¹⁷⁷

מבקרים בבית המשפט	עורכי דין	שופטים בדימוס	
25%	34%	32%	סמכות השופט
25%	34%	23%	כבוד המקצוע
32%	25%	32%	הצורך בכיבוד החוק, השופט ובית המשפט
6%	4%	13%	העצמאות השיפוטית
12%	3%	0%	הכוח של השופט

אפשר לראות דמיון בין עמדות השופטים בדימוס לגבי שני סוגי הגלימות. מרבית השופטים בדימוס סברו כי מדי המשפט וגלימת עורכי הדין נועדו לשרת את כבוד בית המשפט וסמכותו, ואחוז דומה ביניהם סבר כי תפקיד גלימת השופט הוא לשרת את סמכות השופט ואת הצורך בכיבוד החוק, השופט ובית המשפט. אחוז השופטים בדימוס שסברו כי מדי המשפט וגלימות עורכי הדין מחד גיסא וגלימות השופטים מאידך גיסא נועד לשרת את כבוד המקצוע, גם

¹⁷⁵ השוו Isani, לעיל ה"ש 7, בעמ' 56-59.

¹⁷⁶ למחקר קודם שבחן שאלה זו (בין השאר) אצל שופטים בדימוס, ראו מרדכי בן ארי מיהו השופט?: שופטים ושיקול הדעת השיפוטי – השפעות ומשתנים 113-117 (חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה", האוניברסיטה העברית 2008).

¹⁷⁷ כאשר משיב בחר שתי תשובות שנמצאות באותו כיוון מחשבה, הוא נספר פעם אחת. כאשר משיב בחר תשובות מכיווני מחשבה שונים, הוא נספר פעם אחת עבור כל כיוון מחשבה. לשם חישוב האחוזים התייחסנו למספר הכולל של התשובות שקיבלנו בהתאם לחישוב דלעיל ולא למספר המשיבים.

הוא דומה מאוד. בדומה, קצת יותר ממחצית עורכי הדין סברו שמטרת מדי המשפט וגלימות עורכי הדין היא לשרת את כבוד בית המשפט וסמכותו והאחוז שסבר כך לגבי גלימות השופטים גבוה יותר אך בצורה לא משמעותית. דמיון דומה נמצא באשר לאחוז עורכי הדין שרואים בכבוד המקצוע את המטרה של שתי התלבושות. מעניין גם שאצל שתי הקבוצות, מקבלת התשובה בעלת הקונוטציה השלילית "הכוח של השופט" רק תמיכה מזערית.

אחד השופטים בדימוס בחר לחרוג מהמטרות שאותן כתבנו בטופס וטען כי מטרתן של גלימות השופטים היא "מסורת בריטית בלבד". זוהי תשובה שמתכתבת עם התמה שיתכן שיש טעם בשימור מדי המשפט והגלימות לשם שימור המסורת. עם זאת, נראה כי תשובה זו נאמרה כתשובה שמשקפת חשיבה שלילית על הגלימה. דהיינו, בדומה לדעתו של יבלון, השופט חשב שהגלימה משקפת מסורת בריטית ושלכן אין לשמרה.¹⁷⁸

מנגד, אצל ציבור הלא משפטנים התמונה שונה. בעוד רק 30% מהמבקרים בבתי המשפט סברו שתפקיד מדי המשפט והגלימה של עורכי הדין הוא לשרת את כבוד בית המשפט וסמכותו, הרי ש-57% מהם סברו כך לגבי גלימת השופט. כלומר, בעיני הציבור הרחב התפקיד המרכזי של גלימות השופטים הוא לחזק את מעמדו של בית המשפט. רק רבע מהם סברו כי לגלימות השופטים יש תפקיד לחזק את הכבוד המקצועי של השופטים (לעומת כשליש לגבי מדי המשפט וגלימת עורך הדין). יתר על כן, כ-12% מהמבקרים גם בחרו בתשובה בעלת הקונוטציה השלילית "הכוח של השופט", ובכך הביעו עמדה שלילית באשר לחוויה התיאטרלית של בית המשפט אשר גלימות השופטים הן חלק מהותי ממנה. כלומר, הדימוי שיוצרות גלימות השופטים כלפי חוץ הוא חיובי פחות מזה שנוצר כלפי פנים המקצוע המשפטי. זאת, בדומה לממצאים של Isani באשר למדי המשפט באנגליה.

בשאלה נוספת ביקשנו מעורכי הדין ומהשופטים בדימוס לציין את שלושת הרעיונות והערכים הנקשרים בעיניהם בצורה החזקה ביותר עם גלימת עורכי הדין כשלעצמה ובלי קשר למדי המשפט. המשיבים התבקשו לציין עד שלושה היגדים, מבין 16 היגדים שונים.¹⁷⁹ ההיגדים נחלקו לארבע קבוצות: היגדים

¹⁷⁸ יבלון, לעיל ה"ש 17, בעמ' 1147.

¹⁷⁹ להלן שיה-עשר ההיגדים. לצורכי נוחות קיבצנו את ההיגדים בהתאם לקבוצות שלפיהן ניתחנו אותן, כשאחרי כל קבוצה מופיעה בסוגריים הקבוצה שאליה שייכות התשובות הרלוונטיות: סמכות, תחושת ביטחון (משקפים את סמכות עורך הדין וביטחונו בתפקידו), כבוד, יוקרה (משקפים את כבוד המקצוע), מקצועיות, הבחנה בין הפרטי למקצועי, אחידות, גימיק, יוהרה, הבחנה בין עורכי דין למי שאינם עורכי דין, תחושה של אי-תלות ועצמאות (משקפים את מקצועיות עורך הדין ואת ההבחנה בינו לבין מי שאינו עורך דין), איום – הרתעה, אנכרוניסטי – אבד עליו הכלח, תחושת בלבד, בלתי ראוי,

הקשורים לסמכות עורך הדין ולביטחוננו בתפקידו; היגדים הקשורים לכבוד המקצוע; היגדים הקשורים למקצועיות של עורך הדין ולהבחנה בינו לבין מי שאינו עורך דין; והיגדים שליליים. מהשופטים בדימוס ביקשנו לציין זאת גם לגבי גלימת השופטים. התוצאות מוצגות בטבלה 5 להלן. יצוין כי כ-20% מהשופטים בחרו שלא לענות על השאלה באשר לגלימת השופטים.

טבלה 5: הרעיונות הנקשרים עם הגלימה (באחוזים מבין התשובות שניתנו)¹⁸⁰

שופטים בדימוס לגבי גלימת השופט	שופטים בדימוס לגבי גלימת עורך דין	עורכי דין	
9%	8%	4%	סמכות וביטחון
60%	35%	18%	כבוד ויוקרה
18%	42%	65%	מקצועיות והבחנה
14%	15%	13%	היגדים שליליים

מטבלה זו עולות כמה תובנות מעניינות. ראשית, שני שלישים מעורכי הדין (כ-66%) סבורים כי הגלימה שהם לובשים משקפת את המקצועיות וההבחנה בין עורכי הדין לבין אחרים. אולם, רק 42% מהשופטים סבורים כך. לנתונים אלה יש חשיבות מכיוון שמבחינת השקפתם העצמית, עורכי הדין חושבים שהגלימה מקושרת למקצועיות שלהם ומאפשרת ליצור אחידות בתוך המקצוע והבחנה בין עורכי דין למי שאינם כאלה, אך אינה יוצרת כבוד ויוקרה.

שנית, מעניין להשוות בין השקפתם של השופטים בדימוס על הגלימה שלהם לבין השקפתם על גלימת עורכי הדין. בעוד קרוב לשני שלישים מהם סבורים שגלימת השופטים מקושרת לכבוד ויוקרה, הרי רק כשליש מהם סבורים שזה המצב באשר לגלימת עורכי הדין. כלומר, בעיני השופטים בדימוס יש הבדל גדול בין התפקידים שמשותפתות שתי הגלימות.

שלישית, כ-13%-15% מבין עורכי הדין והשופטים סבורים שהגלימה מאופיינת באפיונים שליליים. אומנם זהו מיעוט בקרב שתי הקבוצות, אך אין הוא מיעוט מבוטל וראוי לשים לב לקבוצה זו אשר דוחה למעשה את כל

מטופש (היגדים שליליים).

¹⁸⁰ כאשר משיב בחר היגדים מאותה קבוצה, הוא נספר פעם אחת. כאשר משיב בחר היגדים מקבוצות שונות, הוא נספר פעם אחת עבור כל קבוצה. החישוב בטבלה מתבסס על התוצאה הכוללת של הספירה.

התיאוריות באשר לתפקידן של הגלימות ורואה בהן רק תחפושת וגימיק שאבד עליהם הכלח.

2.3 גלימות כתזכורת אתית

כאמור, בדקנו אם הגלימה משמשת גם תזכורת אתית לעורכי הדין העוטים אותה. תפיסה זו נתמכת גם בתיאוריה הפסיכולוגית באשר להתנהגות שמפרה קודים אתיים ולסמנים המוסריים שיכולים לצמצם התנהגות כזו: בשנת 2008 פורסם אחד המאמרים המצוטטים ביותר בכל הקשור להתנהגות מרמה.¹⁸¹ לפי התיאוריה של כותבי המאמר (self-concept maintenance theory) אנשים מחשיבים עצמם כאנשים ישרים. לכן, הם ירמו רק כל זמן שיוכלו להמשיך ולתחזק את התפיסה העצמית שלהם כישרים למרות המרמה. אם נזכיר לאנשים את חובותיהם המוסריות באמצעות סמן מוסרי כלשהו הם יטו לרמות פחות מכיוון שהתזכורת תזכיר להם את ערכיהם, מה שיקשה עליהם "לרמות" את עצמם בקשר ליושרם. באחד הניסויים שערכו כותבי המאמר כדי לבסס את התיאוריה התברר שכאשר נתנו לסטודנטים הזדמנות לרמות בלי שאפשר יהיה לתפוס אותם למען הסיכוי לזכות בכסף (כלומר כשהמניע היחיד לא לרמות היה מניע מוסרי), אותם אנשים שנחשפו קודם לכן לעשרת הדיברות, או לקוד האתי של האוניברסיטה שבה נערך המחקר רימו פחות. במחקרים מאוחרים יותר נמצא כי סמנים מוסריים אחרים שהזכירו למשיבים את ערכיהם פעלו בצורה דומה.¹⁸²

כאמור, מהסקר שערכנו עולה כי רוב השופטים וכמחצית מעורכי הדין סבורים כי אחד התפקידים המרכזיים של מדי המשפט וגלימת עורך הדין הוא לעודד ציות לחוק וכבוד לבית המשפט. כלומר, בעיני ציבור השופטים ועורכי הדין מדי המשפט הם סמן מוסרי. עם זאת, מהתשובות לא ברור אם עורכי הדין סבורים כי מדי המשפט והגלימה אכן משפיעים על התנהגות עורכי הדין (כלומר, עורכי הדין חושבים שמדי המשפט והגלימה הם סמן מוסרי בפועל), או שעורכי הדין סבורים רק שמדי המשפט והגלימה אמורים לפעול כך אך אינם מצליחים. יתר על כן, לא ברור מהתשובות אם הגלימות או מדי המשפט הם סמן מוסרי, ואם הם סמן מוסרי עבור הציבור הכללי או גם עבור עורכי הדין עצמם.

בניסיון לבדוק שאלות אלה ולאשש את התיאוריה על אודות סמנים מוסריים, העברנו בשנת 2014 שאלון אתי לעורכי דין במסדרונות בית המשפט בתל-אביב. באחד מחלקי השאלון התבקשו עורכי הדין לומר כיצד הם חושבים שיגיבו מרבית

181 Mazar et al., לעיל ה"ש 58. לפי גוגל סקולר, מאז פרסומו המאמר צוטט יותר מ-3,100 פעמים.

182 ראו למשל, David T. Welsh & Lisa D. Ordóñez, *Conscience Without Cognition: The Effects of Subconscious Priming on Ethical Behavior*, 57 THE ACADEMY OF MANAGEMENT J. 723 (2014).

עורכי דין בשלושה תרחישים שונים. התרחישים עוררו בעיות אתיות כשלמשיבים ניתנה האופציה לבחור מבין כמה אפשרויות או להציע אפשרות נוספת. מעניין לציין כי רמת האתיקה שהפגינו המשיבים לא הייתה קשורה לגילם, למינם, לתארים נוספים שיש להם, לותק שלהם בלשכה, או לתחום ההתמחות שלהם.

בעת שעורכי הדין ענו על השאלון, סימנו עוזרי המחקר שלנו אם עורך הדין היה מצויד בגלימה, ואם כן – האם לבש אותה, נשא אותה בידי, או שהיא הייתה מרוחקת ממנו. לאור התיאוריה והמחקרים שתוארו לעיל, ציפינו כי ככל שעורך הדין יהיה רחוק יותר מן הגלימה בזמן מתן התשובה, עשויה תשובתו להיות אתית פחות.

להפתעתנו, לא נמצא מתאם בין רמת האתיות של התשובות לבין הימצאותה של הגלימה או המנח שלה. אפשר להסביר תוצאה זו בכמה דרכים: ראשית, ייתכן כי עורכי הדין לא רואים בגלימה משום סמן מוסרי. אמירה זו אינה עומדת בסתירה לממצאים על אודות הערכים שמאחורי מדי המשפט, מכיוון שייתכן שמדי המשפט ולא הגלימה, הם הסמן המוסרי המרכזי. כלומר שברגע שעורך הדין לבוש במדי משפט (וכל עורכי הדין שענו על השאלון עשו זאת בעודם לובשים מדי משפט) הוא מקבל כבר תזכורת לגבי חובותיו האתיות ותזכורות נוספות כמו הגלימה, כבר אינן מעלות ואינן מורידות. ייתכן גם שמדי המשפט והגלימה נועדו לעודד ציות לחוק ובכך הם אמורים לשמש סמן מוסרי אך הם אינם מצליחים להשפיע בפועל על עורכי הדין.

אפשרות נוספת היא, כמובן, שהתיאוריה עצמה לא נכונה. אפשרות אחרונה זו נתמכת בכך שמאמר שבדק ניסיונות של חוקרים רבים לשחזר את ניסוי עשרת הדיברות במדגם ענק של אלפי נבדקים לא הצליח לשחזר את אחד הניסויים שבמאמר ולפיכך טען כי לא הוכח שיש קשר בין החשיפה לסמן המוסרי של עשרת הדיברות לבין רמת האתיקה שהפגינו הנבדקים.¹⁸³ המחקר הנוכחי השאיר שאלות אלה פתוחות ויש צורך במחקר נוסף כדי לתת עליהן תשובות.

Bruno Verschuere, Ewout H. Meijer & Ariane Jim, *Registered Replication Report on Mazar, Amir, and Ariely (2008)*, 1 ADVANCES IN METHODS & PRACTICES IN PSYCH. 299 (2018); *Sci*. 299 (2018); לתגובתם של כותבי המאמר המקורי, אשר ממשיכים לתמוך בתיאוריה למרות מחקר זה, ראו On Amir, Nina Mazar & Dan Ariely, *Replicating the Effect of the Accessibility of Moral Standards on Dishonesty: Authors' Response to the Replication Attempt*, 1(3) ADVANCES IN METHODS & PRACTICES IN PSYCH. SCI. 318 (2018).

ה. סיכום

חלק מהכללים המסדירים את פעילות עורכי הדין ואת התנהגותם הפרופסיונלית עוסקים בסממנים חיצוניים. עניינם באסתטיקה ובאתיקט. אפילו השפה שבה משתמשים עורכי הדין היא מאפיין פרופסיונלי, אשר יש קולות הקוראים למתן את השימוש בו.¹⁸⁴ גם מדי משפט עונים על קריטריונים אלו.¹⁸⁵ השאלה שהצבנו בפתח הדברים היא, האם יש עדיין מקום לחובה ללבוש מדי משפט, ובכלל זה את הגלימה, במאה ה-21? למעשה, מדובר במחלוקת ארוכת שנים, אשר נעה בין עמדות התומכים בהמשך שימורם של מדי המשפט ואפילו הרחבת החובה לעטות את הגלימה לבית משפט השלום ובין עמדות המתנגדים, הטוענים כי יש לבטל את החובה לחלוטין.

הראינו כיצד הספרות והפסיקה מציגים הצדקות למדי המשפט כמו גם טיעונים לשלילתם. מבין הטיעונים המרכזיים בעד מדי המשפט, בולטת התפיסה שלפיה מדי המשפט מקדמים אחדות ושוויון פרופסיונליים והבחנה בינם לבין מי שאינם משפטנים. עם זאת, הבחינה ההיסטורית מגלה שמורשתם, הדי-אן-אי של מדי המשפט, היא דווקא ביצירת הבחנות. למשל, בין נשים וגברים; בין עורכי-דין בריטים ועורכי-דין מקומיים (תוך סיוע לעורכי הדין שלמדו בבריטניה לשפר את הכנסותיהם); בין ערכאות גבוהות ונמוכות; בין עורכי דין ומי שאינם עורכי דין; בין עונות השנה; בין צעירים וותיקים. הראינו שגם היום מדי המשפט משמשים ברחבי העולם כדי ליצור הבחנות בין עורכי דין לבין עצמם. מעניין כי דווקא המדים שייצגו כל כך הרבה הפליות – השתמרו עם קום המדינה.

הראינו גם כיצד מדי המשפט שינו את טעמם – מסממן שיוצר ומשקף את הכבוד לבית המשפט (כאשר עורכי הדין היו נתונים לפיקוח ולמרות שלו) לסממן שנתפס, לפחות בעיני חלק מהציבור בכלל וציבור עורכי הדין בפרט, כמשקף ומגלם כבוד לפרופסיה המשפטית ולעורכי הדין. מעבר לשינוי הטעם, מדובר גם בשינוי העיתים – האם בעידן בו חלה שחיקה בתפיסת כבוד המקצוע,¹⁸⁶ כאשר עורכי דין נתפסים כנותני שירותים יש עדיין מקום למדי משפט? במובן הסמלי נדמה כי אט-אט הפרופסיה והעוסקים בעריכת-דין פושטים עוד ועוד שכבות – עד להפיכתם לאחד האדם, בלי ייחוד. אולי גם בלי ייחוד המקצוע. הסרת מדי המשפט והגלימה עשויים לשקף מציאות זו. וכדבריו של הכהן: "גינונים אלה שאובים בידנו בעיקר ממורשתו המפוארת של המשפט האנגלי. אך דומה שככל

184 רן לוסיגמן ומיכל אהרוני זאת ועו"ד: דיוקן העברית המשפטית בישראל (2016); וראו גם דרור ארז-אילון "אתיקה, תרבות הדיון וצבע העניבה" אתיקה מקצועית 30, 1 (2009).

185 פרומן, לעיל ה"ש 43 (בכך, הם עונים אולי על הגדרת "הון סימבולי").

186 זר גוטמן, כתבן ושנור, לעיל ה"ש 13.

שחולפות השנים, נותר בידנו הרבה מן הקליפה ומעט מן התוכן, ההדר והכבוד המשפטי שליווה הופעות של פרקליטים שזכו להתחנך בבית האולפנה של המשפט האנגלי".¹⁸⁷ ואם כך הדבר, מוטב אולי לוותר גם על הקליפה. אחרי כל זאת, אם עלינו להשיב על השאלה: "מדי משפט – כן או לא?", נאמר כך: במובן השכלתני, אפשר לומר שלצד כל הצדקה לחובה לשמור על מדי משפט, קיימים גם טיעונים טובים לשלילתם. עם זאת, במובן הסנטימנטלי, ואף על פי שמדי המשפט משקפים לכאורה את המסורת הבריטית בארץ-ישראל, שנשענה על הבחנות ואפילויות. ואף על פי שמדי המשפט משקפים אולי את כבוד הפרופסיה יותר מאשר כבוד בתי המשפט, דעתנו היא שידה של חוכמת ההמונים גוברת במקרה זה. רוב הציבור סבור כי יש מקום להמשך השימוש במדי משפט. וכן גם הטיעון של שימור המסורת המשפטית, תהא אשר תהא, מספק, לדעתנו, הצדקה מספקת לשימור מדי המשפט גם כיום.

---

¹⁸⁷ אביעד הכהן "תרבות הדיון בבית המשפט וחוצה לו" פרשת השבוע 376 (פרשת דברים התש"ע); ראו גם א"מ אפלבוים "סימניות בחיי המשפט" הפרקליט ח 334, 337 (התשי"ב): "הבה נחזור לסמלים המובהקים, וניווכח מה רבים הם הסובבים אותנו בעבודתנו היומיומית; הארי והראם, אשר קשטו לפנים את אולמות בתי-המשפט, נעלמו; הצווארונים הנוקשים נעלמו אף הם; אך עדין נותרו לנו גלימה ועניבה שחורה כדי לסמל את מקצוענו".